BASZTA

BASZTA.

MUZEUM HISTORYCZNO-ETNOGRAFICZNE W CHOJNICACH 2000

[8]

Ukazujący się po trzech latach kolejny, ósmy numer muzealnego periodyku „Baszta” obejmuje okres działalności muzeum w latach 1995 - 1998. Tak szeroki zakres czasowy obecnego numeru „Baszty”, która u początków zamierzona była jako rocznik muzealny, wynika z zaległości wydawniczych w latach poprzednich. Obszerna zawartość „Baszty” obejmująca 4 lata pozwala zachować - mimo przerwy wydawniczej - ciągłość sprawozdawczą dotyczącą działalności muzeum.

Intencją Kolegium Redakcyjnego jest wszechstronna prezentacja muzeum w jego statutowych założeniach, tzn. jako instytucji kultury o charakterze oświatowym i naukowo - badawczym. Dlatego też niniejszy numer „Baszty”, przy zachowaniu zawartości merytorycznej z lat poprzednich, która obejmowała artykuły problemowe, omówienia działalności edukacyjnej w zakresie wystawiennictwa i pracy wydawniczej, rozszerzony został w stosunku do lat ubiegłych o szczegółowe informacje poświęcone gromadzeniu, opracowywaniu, ochronie i konserwacji zbiorów w latach 1995 - 1998.

Mamy nadzieję, że nowa formuła „Baszty” umożliwi lepsze zrozumienie działalności muzeum oraz przyczyni się do uświadomienia wyjątkowej roli, jaką pełni muzeum w dzisiejszej, niezbyt łaskawej dla kultury rzeczywistości.

Kolegium Redakcyjne

I. ARTYKUŁY I MATERIAŁY

Lidia Białkowska

HAFT KASZUBSKI NA TLE HAFTU POLSKIEGO
Artykuł przygotowany do publikacji w „The World of Embroidery" - magazynie Związku Hafciarskiego w Anglii

1. Ogólna charakterystyka haftu polskiego

Hafciarstwo w Polsce uprawiano od bardzo dawna. Najstarsze wzmianki na temat odrębności polskiego hafciarstwa pochodzą z XII w. Hafty gotyckie, nielicznie zachowane, mają charakter liturgiczny. Nieco więcej zachowanych zabytków o cechach renesansowych, pochodzących głównie z pracowni dworskich i cechowych w Krakowie, przechowywanych jest w muzeach narodowych i katedrze na Wawelu. Na podstawie istniejących do dziś barokowych zabytków hafciarstwa stwierdzić możemy, że w XVII wieku przeważał wypukły ornament roślinny, jakby reliefowy, nakładany grubo złotą nicią. Występował on zarówno w haftach kościelnych, jak i świeckich. Uzupełnieniem jego, potęgującym wrażenie bogactwa, bywały złote galony i koronki z metalowej nici. Hafty barokowe nawiązują zarówno do ornamentyki wschodniej, jak i zachodniej; widać w nich też elementy zdobnictwa ludowego.

Specyficzny styl polski w hafciarstwie krystalizował się w XVIII w., kiedy to charakterystyczny stał się ornament z koszami, bukietami i ptaszkami. Twórcami tego stylu, obok hafciarzy zawodowych skupionych w cechach, były kobiety dworskie, zakonnice w klasztorach i mieszczki.

W XIX wieku wyodrębnił się haft krzyżykowy, którym wykonywano motywy kwiatowe, klasycystyczne alegorie i patriotyczne emblematy.

Haft na polską wieś przeniknął z miasta i wiejskiego dworu. Związany był przede wszystkim ze strojem ludowym i wraz z nim prawie zaginął w XIX wieku. Później ośrodki tej sztuki były w Polsce bardzo nieliczne (Podhale, Opoczyńskie, Krakowskie, Beskid Śląski, Pułtuskie, Łowickie, Kaszuby).

Wzory polskich haftów odznaczają się dużą różnorodnością, dzieląc się na naturalistyczne (np. roślinne) i abstrakcyjne (różne figury geometryczne, krzyże, serca, gwiazdy, zygzaki). Oprócz tego motywy występujące w haftach związane są z wytworami rąk ludzkich oraz z naturą, lecz mają charakter uproszczony (ideoplastyczny).

W haftach ludowych istnieje wiele motywów mających polskie, wiejskie nazwy, lecz przypominające symbole czy ornamenty znane ze sztuki Dalekiego i Bliskiego Wschodu, czy średniowiecznej Europy (np. drzewo życia), a także ulegające ciągłej przemianie motywy (np. palmety) istniejące w sztuce od starożytności do dzisiaj.

Polska sztuka ludowa jest więc nosicielem odległych tradycji kulturowych; wchłonęła elementy kolejnych stylów historycznych od gotyku po klasycyzm, interpretowała je w swoistej, ludowej formie; wywierała wpływ na sztukę „historyczną" na zasadzie wzajemności.

Podobnie rzecz ma się z polskim strojem ludowym, znanym w Polsce w kilkudziesięciu odmianach regionalnych i będącym wykwitem długotrwałych i złożonych procesów rozwojowych kultury regionalnej i artystycznej ludu. Choć jego swoistość narodowa nie budzi wątpliwości, należy on do zespołu kulturowego szerszych historycznych wspólnot Europy i Azji, co potwierdza podobieństwo nazw i ogólnego wyglądu poszczególnych części stroju.

Obok wielu podobieństw, jakie zachodzą między polskimi haftami, zwłaszcza w zakresie techniki wykonania czy rozmieszczenia haftu na ubiorze, istnieją również poważne różnice, na podstawie których wydzielić można szereg odmian regionalnych haftu. Jedną z nich, dominującą w Polsce północnej, jest zarówno historyczny, jak i współczesny haft kaszubski.

2. Haft kaszubski - historia i współczesność

Geneza haftu kaszubskiego związana jest ze strojem ludowym. Jedynym haftowanym elementem w dziewiętnastowiecznym kaszubskim stroju ludowym był czepiec, zwany złotogłowiem lub złotnicą. Istnieją przesłanki, by stwierdzić, że czepce kaszubskie wykonywane były w klasztorach - w Żarnowcu na północy i Żukowie na środkowych Kaszubach. W klasztorach tych prowadzono szkoły dla szlachcianek i córek bogatych mieszczan, a w programie nauczania było szycie i wyszywanie. Hafty, którymi zdobione były czepce, wykazują bardzo duże podobieństwo do haftów występujących na szatach liturgicznych i innych paramentach kościelnych wykonywanych przez zakonnice tychże klasztorów.

Czepce kaszubskie wzorowane były najprawdopodobniej na czepcach mieszczańskich wyrabianych w Gdańsku od początku XVII wieku. Odnaleźć w nich można wpływy zdobnictwa z południowej i zachodniej Europy (z Włoch, Francji, Hiszpanii, Niderlandów, a nawet Turcji).

Czepiec kaszubski - składający się z dwóch części - denka i otoku, wiązany pod szyją, wykonany był najczęściej z aksamitu lub jedwabiu w kolorze błękitnym, granatowym, szmaragdowym, ciemnej zieleni, szafiru i czerni. Jego największą ozdobę stanowił srebrny i złoty haft, wykonywany w czterech technikach. Najtrudniejszy był haft wypukły na podkładzie z grubych bawełnianych nici lub skrawków skóry czy kartonu. Ponadto stosowano haft przekłuwany, kładziony oraz bajorkowy. Zasadniczymi motywami zdobniczymi na czepcach są: owoc granatu, palmeta, margerytka (stokrotka), tulipany, serce i róża. Mistrzowsko zakomponowane ornamenty na denku i otoku czepca oraz perfekcja wykonania zapewniły złotnicy kaszubskiej uznanie i poczesne miejsce wśród kobiecych nakryć głowy w Polsce. Hafciarstwo złotnic zanikło na pocz. XIX wieku wraz z zamknięciem szkół przyklasztornych oraz zanikaniem stroju ludowego na wsi i coraz częstszym wypieraniem go przez modę miejską.

Współczesny haft kaszubski w tej postaci, w jakiej znany jest w całej Polsce i poza jej granicami, uznawany jest przez badaczy przedmiotu za zjawisko stosunkowo nowe, dość luźno związane z tradycją. Haft ten wprowadzony został przez Teodorę Gulgowską z Wdzydz Kiszewskich. Na początku XX wieku podjęła ona zadanie reaktywowania haftu kaszubskiego dla potrzeb odbiorców miejskich, a głównym celem jej działania było znalezienie zajęcia dla kobiet wiejskich, a tym samym poprawienie sytuacji materialnej ludności wiejskiej na Kaszubach.

Teodora Gulgowska komponowała wielobarwne wzory w oparciu o hafty kościelne oraz motywy zdobnicze z malowanych skrzyń, ceramiki i obrazów na szkle. Haft

ten przyjął się na Kaszubach jako własny, ludowy, kaszubski. Z czasem, dzięki działalności wielu miłośników i propagatorów nowego wzornictwa, wyodrębniły się odmiany tego haftu w postaci szkół: żukowskiej, wdzydzkiej, wejherowskiej oraz puckiej. Różnią się one niektórymi motywami, techniką haftowania i odcieniami siedmiu podstawowych barw: trzech niebieskich - od jasnego błękitu do ciemnego szafiru, żółtej, czerwonej, zielonej i czarnej. Wśród motywów zdobniczych występują tulipany, róże i rozety, owoce granatu i palmety, rozgwiazdy, lilie, kilka odmian liści i rozmaite drobne ozdoby: pszczółki, koniczynki, wiśnie i małe kwiatki. Ponadto istniejący od lat sześćdziesiątych ośrodek hafciarski w Tucholi wprowadził do haftu barwy w tonacji brązu, co stanowić ma nawiązanie do tradycyjnej złotej kolorystyki czepcowej.

Haft jest obecnie ciągle żywą dziedziną twórczości artystycznej na Kaszubach. Nic nie wskazuje na to, aby miała ona w najbliższym czasie zaniknąć. Wręcz przeciwnie, przybywa coraz więcej hafciarek, haftują nieraz całe rodziny i kolejne pokolenia.

Jednym z większych skupisk hafciarek kaszubskich jest ośrodek chojnicki. Działają tu trzy zespoły hafciarskie - pod kierunkiem Aleksandry Lubińskiej (istniejący od 1969 r.), Teodozji Narloch i Heleny Różek (prowadzony do 1993 r. przez Zofię Theil). Wiele hafciarek pracuje indywidualnie. Znana jest też haftująca rodzina pani Bronisławy Bajgot.

W Chojnicach hafciarki preferują hafty w tonacji siedmiobarwnej z przewagą barw niebieskich. Wyraźnie wyróżniają się one wśród haftów z innych ośrodków. Niewielkie motywy układane w bogate ornamenty są doskonale dostosowane do formy. Hafciarki wykonują tu też hafty jedynie białymi nićmi. Wiele z nich znakomicie radzi sobie ze złotogłowiem, tworząc kopie czepców kaszubskich.

Hafciarki chojnickie zasłynęły na Kaszubach ze swej oryginalności i wysokiego poziomu artystycznego prac oraz zdobyły uznanie zarówno w kraju, jak i za granicą.

Prace hafciarek kaszubskich oceniane są przez znawców przedmiotu podczas konkursów sztuki ludowej organizowanych według ustalonego porządku - co roku przez inną instytucję. Do grona organizatorów należy także Muzeum Historyczno-Etnograficzne w Chojnicach.

Konkursy są na pewno czynnikiem mobilizującym do uprawiania twórczości, a wystawy pokonkursowe umożliwiają prezentację najlepszych, nagrodzonych prac. Dla osób oceniających nie lada problem stanowi wybranie z dużej ilości bardzo dobrych haftów tych, które wyróżniają się niepospolitą, interesującą kompozycją - pomimo istniejących kanonów we wzornictwie kaszubskim. Są wprawdzie gotowe wzorniki haftu kaszubskiego, lecz wiernego ich odwzorowania nie można nazywać twórczością, a hafty bez twórczego, samodzielnego wkładu nie spełniają kryteriów artystycznych sztuki ludowej. Jak dowiodły konkursy, hafciarki kaszubskie mają dużo inwencji i potrafią co roku stworzyć wspaniale zakomponowane, niepowtarzalne prace hafciarskie.

Bibliografia:

1/ Historia sztuki polskiej w zarysie, pr. zb. pod red. T. Dobrowolskiego i Wł. Tatarkiewicza, Kraków 1962.

2/ K.Pietkiewicz, Haft i zdobienie stroju ludowego, Warszawa 1955.

3/ Sztuka Ludowa Kaszubów. Przeszłość i teraźniejszość, pr. zb. pod red. W. Szkulmowskiej, 1995.

Lidia Białkowska

KOLEKCJA HAFTÓW W ZBIORACH MUZEUM HISTORYCZNO-ETNOGRAFICZNEGO W CHOJNICACH

Dział Etnograficzny, utworzony w Muzeum Historyczno-Etnograficznym w Chojnicach już w początkowym okresie jego istnienia (1932 r.), gromadził zabytki kultury materialnej i duchowej Kaszub. Wśród nich jest bogato reprezentowany zbiór sztuki ludowej, który obejmuje między innymi kolekcję haftów. Dokładnej daty powstania kolekcji nie da się dziś sprecyzować ze względu na brak dokumentacji z tego okresu. Jednakże na podstawie różnych przekazów, zarówno o pracy i zainteresowaniach założyciela muzeum Juliana Rydzkowskiego, jak i o zniszczeniach zbiorów w czasie działań wojennych, przyjmuje się, że istniejąca dziś w muzeum kolekcja haftów w zasadzie zapoczątkowana została w latach 60-tych, choć pojedyncze zabytki mogą pochodzić z wcześniejszego okresu. Kolekcja obecnie składa się z ponad 280 zabytków pozyskanych dzięki darowiznom i zakupom. Z darów pochodzą przede wszystkim najstarsze obiekty, choć w ostatnim okresie ta forma pozyskiwania zbiorów występuje częściej niż inne. Od 1977 r. notuje się systematyczne powiększanie kolekcji dzięki zakupom, głównie prac nagrodzonych w organizowanych przez muzeum, niegdyś corocznie, obecnie co trzy lata, konkursach sztuki ludowej Kaszub. Szczególne nasilenie zakupów miało miejsce w połowie lat 80-tych.

Na kolekcję haftów w przeważającej części składają się hafty kaszubskie. Zdobione są nimi obrusy, makaty, serwety, firany, poduszki (ogólnie 217 obiektów) oraz elementy odzieży: bluzki, serdaki, fartuszki, kołnierzyki i czepce kaszubskie.

Najstarszym, bo XVII-wiecznym zabytkiem kolekcji jest fragment osłony na ambonę (fot. 1), pochodzący z klasztoru w Żarnowcu, wykonany z jedwabnej tkaniny w kolorze bordowym, zdobiony wypukłym srebrnym haftem z motywami roślinnymi (wym. 83 x 14,5 cm, nr inw. MCh/E-294). Innym cennym zabytkiem w kolekcji jest, pochodzący z Żukowa, welon wykonany z błękitnego jedwabiu, zdobiony haftowanym ornamentem roślinnym, z wizerunkiem Matki Bożej z Dzieciątkiem w centrum i wkomponowaną datą AD 1767 (wym. 53,5 x 49 cm, nr inw. MCh/E-296).

Późniejszymi - z początku XX wieku - zabytkami kolekcji są dwa czepce kaszubskie z niebieskiego aksamitu, haftowane nie złotymi, metalicznymi nićmi, lecz wełną w kolorze żółtym; jeden z zakomponowanym motywem margerytki (MCh/E-461), drugi - z owocem granatu (MCh/E-293) na denku. Ten pierwszy przekazał do zbiorów muzealnych Franciszek Kaletta, bliski współpracownik Juliana Rydzkowskiego, współzałożyciela muzeum[1]. Z jego ustnej relacji wynika, że czepiec został wykonany w Żukowie, a pozyskał go on z domu Główczewskich z Męcikała.

Na uwagę zasługuje praca Teodory Gulgowskiej (1860- 1951) - chociażby ze względu na nazwisko autorki i jej wkład w rozwój współczesnego kaszubskiego haftu. Jest to makata (fot. 2) o wymiarach 73 x 94 cm z 1911 roku, zdobiona barwnym haftem w tonacji różowo-bordowej z ornamentem w postaci bukietu kwiatów - róż i tulipanów - wyrastającego ze stylizowanej, dwuusznej wazy (nr inw. MCh/E-295).

Wartość muzealnego zbioru haftu podnosi ponadto zestaw kilku cennych zabytków z lat 30-tych i 40-tych naszego stulecia.

Największą liczebnie część kolekcji stanowią prace współczesnych hafciarek kaszubskich, najczęściej do dziś tworzących, a połowa z nich to hafciarki z Chojnic i regionu chojnickiego. Prace ich to głównie hafty wielobarwne, czasem białe, oparte na motywach szkoły żukowskiej, uzupełnianych nierzadko elementami zdobniczymi z innych szkół hafciarskich (puckiej, wejherowskiej). Autorkami ich są m.in. Elżbieta Chrapkowska (fot. 3), Daniela Kujawska, Aleksandra Lubińska (fot. 4), Irena Muchowska (fot. 3), Łucja Pankau, Krystyna Wróblewska (1938 - 1998 r.). W grupie prac chojnickich hafciarek znajduje się kilka obrusów i serwet z haftem czepcowym, wykonanych przez Magdalenę Galikowską, Klarę Szwedowską, Sabinę Piątek. Indywidualne w swym wyrazie są prace hafciarek wywodzących się z rodziny p. Bronisławy Bajgot, wyróżnić dają się również hafty Anny Główczewskiej z Orlika i jej siostry Łucji Wojciechowej (1909 - 1979 r.) oraz Ireny Młodanowicz.

Dość liczną część kolekcji stanowią prace hafciarek tucholskich, nawiązujących do tradycyjnej, złotej kolorystyki czepcowej. W tej grupie hafty dzielą się wyraźnie na dwie szkoły - borowiacką, czerpiącą motywy ze szkoły żukowskiej (Felicja Kołakowska, Teresa Kamecka) oraz tucholską, tzw. bursztynową (Helena Grabkowska, Aleksandra Betyna, Hanna Kamecka). Hafty wdzydzkie reprezentują prace Władysławy Wiśniewskiej, Leokadii Turzyńskiej, Elżbiety Lewandowskiej. Odrębną grupę stanowią prace hafciarskie Marii Kopeć z Kęsowa (1922 - 1988 r.), z dużą swobodą i twórczą inwencją dobierającej zarówno motywy, jak i barwy do dużych ornamentów na makatach (fot. 5).

W muzealnym zbiorze haftu kaszubskiego na szczególną uwagę zasługuje, gromadzona od połowy lat 70-tych, kolekcja współczesnych czepców kaszubskich, tzw. złotnic. Zapoczątkował ją dar w postaci kilku czepców nagrodzonych w ogłoszonym przez Ministerstwo Kultury i Sztuki konkursie na odtworzenie dawnych złotnic na podstawie zachowanych w muzeach zabytków i dawnych rycin. Zbiór liczy 36 czepców, z których trzy są elementami kompletnych strojów (fot. 6).

Czepce wykonane są z aksamitu - głównie w kolorze czarnym, pojedyncze w kolorze zielonym, brązowym, bordowym i granatowym. Zdobione są wypukłym haftem złotymi i srebrnymi metalicznymi nićmi. Najczęściej na denku i otoku czepca występuje ornament z motywem margerytki (stokrotki). Ponadto główną zdobiną na muzealnych czepcach jest palmeta, goździk, rozeta, owoc granatu lub tulipan.

Czepce, tak jak i pozostałe hafty, zakupione zostały jako prace pokonkursowe, szczególnie w latach osiemdziesiątych. Dwa czepce pochodzą z darów (Zofia Theil (1925 - 1993 r.), Melania Teszka). Autorką największej ilości muzealnych czepców (6) jest Anna Główczewska z Orlika, po trzy z muzealnej kolekcji wykonały: Helena Grabkowska z Tucholi, Genowefa Pałubicka z Bytowa (1922 - 1994 r.) i Klara Szwedowska z Chojnic.

Kolekcja haftów w zbiorach muzeum w Chojnicach wzbogacona została w latach 90-tych dzięki następującym darom:

1/ Serweta, białe płótno, haft wielobarwny, ∅ 85 cm, autor: Zofia Theil, Chojnice 1992/93 r.; MCh/E-1285; dar Piotra Theila, 1993 r.

2/ Czepiec kaszubski, zielony aksamit, srebrny haft wypukły, autor: Zofia Theil,Chojnice 1986 r.; MCh/E-1291; dar Piotra Theila, 1994 r.

3/ Czepiec kaszubski, czarny aksamit, złoty haft wypukły, autor: Melania Teszka,Chojnice 1991 r.; MCh/E-1293; dar autorki, 1994 r.

4/ Firanki, białe płótno, haft wielobarwny, (2 szale o wym. 161 x 44 cm), autor: Helena Horst-Gierszewska, Chojnice 1985 r.; MCh/E-1307; dar autorki, 1995 r.

5/ Makatka, białe płótno, haft wielobarwny, 107 x 63,5 cm, autor: Teodozja Szamocka, Nowa Cerkiew 1930 r.; MCh/E-1309; dar Ireny Muchowskiej, 1995 r.

6/ Obrus, białe płótno, haft wielobarwny, 92 x 158 cm, autor: Teodozja Szamocka, Nowa Cerkiew 1930 r.; MCh/E-1310; dar Ireny Muchowskiej, 1995 r.

7/ Serweta, szare płótno, haft wielobarwny, 69 x 95 cm, autor: Teodozja Szamocka, Nowa Cerkiew l. 40-te XX w.; MCh/E-1311; dar Ireny Muchowskiej, 1995 r.

8/ Powłoczka na poduszkę, szare płótno, haft wielobarwny, 42 x 53 cm, autor: Teodozja Szamocka, Nowa Cerkiew, l. 40-te XX w.; MCh/E-1312; dar Ireny Muchowskiej, 1995 r.

9/ Serweta, białe płótno, haft wielobarwny, 93 x 47 cm, autor: Franciszka Kuchnowska, Strzelno k. Pucka, ok. 1930 r.; MCh/E-1313; dar Melanii Teszki, 1995 r.

10/ Obrus, szare płótno, haft wielobarwny, 120 x 154 cm, autor: Klara Szwedowska,Chojnice 1990 r.; MCh/E-1314; dar autorki, 1996 r.

11/ Powłoczka na poduszkę, szare płótno, haft wielobarwny, 41 x 51 cm, autor: Aleksandra Lubińska, Chojnice 1968 r.; MCh/E-1389; dar autorki, 1998 r.

12/ Serweta, białe płótno, haft złoty, 57 x 57 cm, autor: Aleksandra Lubińska, Chojnice 1997 r.; MCh/E-1390; dar autorki, 1998 r.

Mamy nadzieję, że zarówno w tym roku, jak i w następnych latach kolekcja będzie wzbogacana o nowe, cenne zabytki.

[1] Franciszek Kaletta, po prawie 60. letnim pobycie w Wenezueli, powrócił do Chojnic w 1998 r. i z tego czasu pochodzi przytoczona informacja.

Hanna Rząska

KOLEKCJA LEONA STANISŁAWA KAWECKIEGO

Zbiory historyczne są gromadzone w chojnickim muzeum już od momentu powstania placówki w 1932 r. W ramach działu przede wszystkim pozyskuje się zabytki dokumentujące dzieje miasta i okolicy. Tak więc udało się zebrać dokumenty archiwalne, fotografie, pieczęcie lakowe, pamiątki związane z działalnością chojnickich cechów rzemieślniczych oraz Bractwa Kurkowego w Chojnicach. Cenne są również pamiątki dotyczące osób zasłużonych dla Chojnic - założyciela chojnickiego muzeum, regionalisty Juliana Rydzkowskiego oraz kolekcjonera i regionalisty Albina Makowskiego, którego bogata kolekcja, w 1984 r., przeszła pod opiekę naszego muzeum.

Niezwykle ważną pozycję w zbiorach historycznych zajmuje Kolekcja Leona Stanisława Kaweckiego. Kolekcja jest tworzona od 1978 r., kiedy to muzeum nawiązało listowny kontakt z mieszkającym od 48 lat w Kalifornii, w mieście Garden Grove, chojniczaninem - znanym artystą grafikiem i medalierem Leonem Stanisławem Kaweckim. Artysta pragnie, by stworzone przez niego prace powróciły do bliskiego sercu miasta rodzinnego.

1. Biografia artysty

Leon Stanisław Kawecki urodził się 2 lipca 1921 r. w Chojnicach. Rodzice, matka Elżbieta z d. Link i ojciec Adam, byli przedsiębiorczymi i szanowanymi kupcami. W mieście rodzinnym przyszły artysta podjął naukę, najpierw w szkole powszechnej, następnie w gimnazjum. W 1932 r. rozpoczął edukację w Prywatnej Szkole Sztuki, prowadzonej przez Elsę von Kittsteiner. W szkole tej do 1935 r. pobierał nauki rysunku i malarstwa. Już na początku swojej kariery artystycznej w 1934 r., wziął udział w konkursie plastycznym i zdobył brązowy medal za akwarele (w komisji sędziowskiej zasiadał wówczas wybitny artysta - malarz Wojciech Kossak). W latach 1935 - 1939, jako najmłodszy słuchacz, studiował w Państwowym Instytucie Sztuk Plastycznych w Poznaniu, gdzie pod kierunkiem prof. Karola Mondrala i prof. Jana Wysockiego poznawał tajniki grafiki i medalierstwa. Wybuch wojny zastał Leona S. Kaweckiego w Warszawie, skąd w roku 1940 wyjechał do Austrii. Tam podjął studia z zakresu grafiki i medalierstwa artystycznego w Wiedeńskiej Akademii Sztuk Pięknych. W sierpniu 1941 r., oskarżony przez gestapo o szpiegostwo, został aresztowany. Dla ratowania życia wstąpił do niemieckiej armii. Walczył na froncie wschodnim, gdzie dostał się do niewoli rosyjskiej i został zesłany w głąb Rosji. Kiedy na wschodzie formowało się polskie wojsko , wstąpił w jego szeregi. Walczył w Północnej Afryce, Grecji i we Włoszech, był trzykrotnie ranny. W 1945 r., po demobilizacji, rozpoczął podróże po Europie. W 1946 r. udał się na dalsze studia do Wiednia, później do Aten. W latach 1947 - 1948 przebywał w Hiszpanii i Portugalii. Następnie w Niemczech, w Düsseldorfie, pracował jako tłumacz w międzynarodowej organizacji UNRRA.

W 1951 r. wyjechał do Stanów Zjednoczonych. Początkowo mieszkał u polskiej rodziny w Cleveland i podjął pracę w fabryce stali. Równocześnie studiował wieczorowo w Instytucie Huntington Politechnic na Wydziale Grafiki Użytkowej. W tym samym roku przeniósł się do Pittsburga, gdzie w latach 1952 - 1957 pracował jako grafik i artysta malarz w firmie wydawniczej Fuller Label & Boxco oraz kontynuował wieczorowe studia w Instytucie Artystycznym. W 1953 r. poślubił Jacquelline Salamey, z tego związku urodziło się trzech synów i córka. W 1957 r. zatrudnił się w amerykańskiej firmie wyrobów papierniczych Mead Packaging Corporation w Buena Park w Kalifornii, a od 1958 r. objął tam stanowisko dyrektora artystycznego. Funkcję tę piastował aż do momentu przejścia na emeryturę. Przez pewien czas pracował również jako dekorator w studiu filmowym w Hollywood. W ciągu tych wszystkich lat artysta aktywnie działał w kołach polonijnych na terenie Pensylwanii i Kalifornii, był wiceprezesem Polish American Arts Leagne w Pittsburgu, jak też członkiem Polsko - Amerykańskiego Stowarzyszenia Filatelistów i Numizmatyków w Los Angeles. Wykładał też historię Polski i Europy Wschodniej w szkołach podstawowych i średnich na terenie okręgu Los Angeles oraz grafikę na University of Southern California.

Leon Stanisław Kawecki jest osobą znaną i podziwianą nie tylko wśród Polonii Amerykańskiej, ale również w szerokich kręgach elity rządowej w Stanach Zjednoczonych, Polsce, Meksyku i Japonii. Jak sam podkreśla, jego prace to nie tylko efekt wrodzonych zdolności, ale również wynik wielkiej wytrwałości i stanowczości. Artysta jest wybitnym grafikiem i medalierem. Wykonuje m.in. miedzioryty, drzeworyty, akwaforty. Zajmuje się malarstwem olejnym, lubi tematy z kręgu abstrakcji, w których uwidaczniają się tendencje do stylizacji. Jednak szczególnie chętnie podejmuje tematy polskie, wśród których dominują motywy związane z bogatą historią Polski oraz sylwetki wybitnych Polaków. W swej twórczości ceni cechy charakteryzujące sztukę starożytną Grecji i Rzymu, takie jak harmonia linii i proporcja, ład i porządek. Jego grafika jest cybernetyczna, podporządkowana matematycznej harmonii linii i kolorów.

Leon S. Kawecki jest autorem wielu projektów graficznych - filatelistycznych znaczków dla Poczty USA, stempli, dyplomów, m.in. dyplomu artystycznego dla Artura Rubinsteina i polskiego zespołu pieśni i tańca „Śląsk". Corocznie wystawia swoje projekty filatelistyczne w Stowarzyszeniu „Polonus" - największej organizacji polonijnej w świecie, na Międzynarodowych Wystawach „Polpex" w Chicago i Nowym Jorku oraz na wielu innych wystawach w Ameryce, Meksyku, Japonii i Polsce. Za swą twórczość uzyskał liczne wyróżnienia i nagrody. Jego prace znajdują się w zbiorach muzeów w Stanach Zjednoczonych, w Muzeum Sztuki Nowoczesnej w Tokio oraz polskich muzeach w Warszawie, Wrocławiu, Poznaniu, Toruniu i Chojnicach, a także w wielu prywatnych kolekcjach w Polsce i USA, m.in. w kolekcjach prezydentów R. Nixona, G. Forda, J. Cartera.

2. Charakterystyka kolekcji Leona Stanisława Kaweckiego

Kolekcja Leona S. Kaweckiego tworzy się od 20 lat, w ciągu których artysta przesyłał do chojnickiego muzeum swe najcenniejsze prace i projekty. Obecnie kolekcja liczy 137 pozycji. Część zbiorów stanowi korespondencja, jaką artysta prowadził z chojnickim muzeum oraz placówkami dyplomatycznymi w Polsce i Stanach Zjednoczonych, a także materiały dotyczące jego osoby i twórczości, ukazujące się w amerykańskiej prasie.

Cenną grupę w kolekcji stanowią medale upamiętniające ważne fakty historyczne : „Freedom Founders" bity w 1976 r. dla uczczenia bohaterów walk o wolność i niepodległość Stanów Zjednoczonych w 200 - rocznicę jej uzyskania, a także dla przypomnienia wielowiekowych związków polsko - amerykańskich (medal w srebrze, nr 36, nr inw. MCh/H - 759 i w brązie nr inw. MCh/H - 760), „Światowid - Pułaski" - wybity w 1979 r. z okazji 40-lecia, powstania jednej z najstarszych polonijnych organizacji filatelistycznych „Polonus" oraz 200-rocznicy śmierci gen. Kazimierza Pułaskiego (medal w brązie, nr inw. MCh/H - 761), „300-lecie Odsieczy Wiedeńskiej" - powstał w 1983 r. dla uczczenia zwycięstwa króla Jana III Sobieskiego pod Wiedniem (medal w srebrze, nr 3, nr inw. MCh/Hkk - 19 i medal w brązie nr inw. MCh/Hkk - 20), „600-lecie Koronacji Władysława Jagiełły i Zaślubin z Królową Jadwigą" - medal wybity w 1987 r. dla upamiętnienia koronacji Władysława Jagiełły na króla Polski w 1386 r. (medal w srebrze, LSK - 4, nr inw. MCh/Hkk - 35 i medal w brązie, nr inw. MCh/Hkk - 36), „Konstytucja 3 Maja" - bity w 1991 r. dla uczczenia 200-rocznicy uchwalenia Konstytucji (medal w brązie, nr inw. MCh/Hkk - 68) (fot. 7). Część medali projektu artysty poświęcona jest znamienitym ludziom kultury i sztuki, bohaterom narodowym i wielkim Polakom. Należy tu wymienić następujące medale: „Papież Jan Paweł II - Syn Polski" - wydany w 1980 r. (medal w brązie, nr inw. MCh/H - 762), „Jan III Sobieski - Wódz Naczelny 1683" - wybity w 1982 r. z okazji Międzynarodowej Wystawy Polpex '83 - Militaria (medal w srebrze, nr LSK - 4, nr inw. MCh/H - 787 i medal w brązie nr inw. MCh/H - 788), „Fryderyk Chopin" - wydany w 1985 r. dla uczczenia 175-rocznicy urodzin wielkiego

polskiego kompozytora (medal w srebrze, nr 46, nr inw. MCh/Hkk - 33 i medal w brązie, nr inw. MCh/Hkk - 34), „Józef Piłsudski" - wybity w 1985 r., poświęcony wielkiemu Polakowi i zwycięskiej bitwie nad Wisłą (medal w brązie, nr inw. MCh/Hkk - 69), „Generał Kazimierz Pułaski", wydany w 1989 r., w dowód uznania, w 210-rocznicę śmierci pod Savannah (medal w brązie, nr inw. MCh/Hkk - 44/1), „Helena Modrzejewska" - bity w 1990 r. (medal w brązie, nr inw. MCh/Hkk - 43/3).

Medale z muzealnej kolekcji (16 pozycji) są bite w srebrze i brązie. Charakteryzuje je czytelność kompozycji, wrażliwość autora w ujęciu postaci ludzkiej, która jest motywem naczelnym, dopracowania szczegółów, jasna, czytelna i przemyślana symbolika. Charakterystyczne jest również łączenie kompozycji z tekstem, celowy wybór treści o szczególnej wymowie, skłaniającej do refleksji. Medale Leona S. Kaweckiego stanowią zapis dawnych wydarzeń i bohaterów pozostający na dłużej w pamięci odbiorcy.

Interesującą część kolekcji stanowią prace graficzne o różnorodnej tematyce. Dla uczczenia wkładu Polaków w Wojnę Niepodległościową i rozwój Stanów Zjednoczonych artysta zrealizował, jedyny tego rodzaju, dokument historyczny Polonica w formie filatelistycznej - koperty z wizerunkiem medalu „Freedom Founders" zostały ostemplowane w amerykańskich miejscowościach, mających polskie lub polskiego pochodzenia nazwy, 9 października 1976 r. Dzień ten, zwany „Pulaski Day", jest co roku proklamowany przez Biały Dom „Dniem Polskim". Każda koperta (nr inw. MCh/H - 758/1-46) ofrankowana jest znaczkami starszych wydań: gen. Kościuszko, gen. Washington, gen Pułaski - wszystkie z 1932 r. oraz znaczkami okolicznościowymi 200-lecia Stanów Zjednoczonych specjalnego wydania. Wyjątek stanowi koperta nosząca stempel pocztowy Posen w stanie Indiana, gdzie widnieje znaczek z 1943 r. z polską flagą oraz koperty ze stemplami Savannah ze znaczkami przedstawiającymi gen. Oglethorpe z 1933 r.

Na uwagę zasługują również prace o tematyce kopernikowskiej, zaprojektowane przez Leona S. Kaweckiego w ramach obchodów Roku Kopernikowskiego. Artysta jest więc twórcą barwnych plakatów, wykonanych w 1973 r. techniką serigraficzną, poświęconych wielkiemu polskiemu astronomowi w 500-rocznicę śmierci (nr inw. MCh/Hkk - 45, MCh/Hkk - 46, MCh/Hkk - 47), zakładek książkowych z biografią Mikołaja Kopernika w j. polskim i hiszpańskim, wydanych przez Komitet Kopernikowski (nr inw. MCh/Hkk - 48/1-6), znaczków kopernikowskich oraz kartek pamiątkowych, wydanych w milionowym nakładzie przez Międzynarodowe Linie Lotnicze PAN AM, które dołączano do biletów lotniczych na wszystkich liniach lotów do Europy (nr inw. MCh/H - 763) oraz projektu okładki do publikacji poświęconej Mikołajowi Kopernikowi (nr inw. MCh/Hkk - 50).

Kolekcja zawiera też wiele interesujących plakatów, kopert, bloczków pamiątkowych z okolicznościowymi znaczkami i datownikami, zaprojektowanych na odbywające się w Chicago i Nowym Jorku Miedzynarodowe Wystawy Filatelistyczne „Polpex". Każdego roku na wystawach podejmowane są tematy przewodnie związane z Polską. w naszych muzealnych zbiorach posiadamy prace dotyczące następujących cykli tematycznych wystaw „Polpex":

- Polpex '77 - „Polska spuścizna w Ameryce - wybitni Polacy w historii Stanów Zjednoczonych": karnet z wystawy, bloczki i koperty pamiątkowe z portretami wielkich Polaków (nr inw. MCh/H - 765/1-3, MCh/H - 771/1-3);

- Polpex '78 - „Polski Folklor": koperty pamiątkowe z motywami ludowymi - wycinanki kurpiowskie, tancerze w strojach regionalnych (nr inw. MCh/H - 764/1-4);
- Polpex '79 - „Rocznica śmierci Kazimierza Pułaskiego i 40-lecie istnienia Towarzystwa Filatelistycznego „Polonus" z Chicago": karty pocztowe z popiersiem generała (nr inw. MCh/H - 766/1-2), koperty okolicznościowe z rewersem medalu „Światowid - Pułaski" oraz z popiersiem gen. Pułaskiego (nr inw. MCh/H - 770/1-4), projekt znaczka pocztowego (nr inw. MCh/H - 767), informator o wystawie (nr inw. MCh/H - 772), plakaty wykonane techniką serigraficzną - „Pulaski in Memoriam Polonia" (nr inw. MCh/H - 727, nr 22/100), „Pułaski 1779 - 1979" (nr 16/100, nr inw. MCh/H - 728);
- Polpex '80 - „Jan Paweł II": koperty okolicznościowe z popiersiem papieża i symboliką watykańską (nr inw. MCh/H - 769/1-3), fotografia obrazu przedstawiającego Jana Pawła II (nr inw. MCh/Hkk - 60);
- Polpex '81 - „Sport w filatelistyce": kopia projektu stempla pocztowego będącego w obiegu na wystawie (nr inw. MCh/Hkk - 52);
- Polpex '82 - „Matka Boska Częstochowska - 600-lecie Obrazu Jasnogórskiego": komplet kopert pamiątkowych z wizerunkiem Matki Boskiej Częstochowskiej oraz klasztorem Jasnogórskim (nr inw. MCh/Hkk - 55/1-3);
- Polpex '83 - „Militaria": katalog z wystawy (nr inw. MCh/Hkk - 1), bloczki oraz koperty pamiątkowe poświęcone 300-rocznicy Odsieczy Wiedeńskiej (nr inw. MCh/Hkk - 2, MCh/Hkk -3,5,6,7,8) (fot. 8), plakat przedstawiający króla Jana III Sobieskiego, wykonany techniką serigraficzną w 14 kolorach (nr 19/50, nr inw. MCh/Hkk - 27).

Poza pracami graficznymi związanymi z wystawami Polpex, na uwagę zasługuje drzeworyt trójbarwny pt. „Geronimo", (nr inw. MCh/Hkk - 61) oraz projekty kart okolicznościowych i świątecznych.

Niezwykle bogata i różnorodna kolekcja Leona Stanisława Kaweckiego stanowi cenną pozycję w zbiorach chojnickiego muzeum. Jej wartość jest tym znaczniejsza, że została stworzona przez chojniczanina, którego los rzucił daleko od rodzinnego miasta i który właśnie za pomocą swej sztuki pragnie złożyć hołd Polsce i Chojnicom.

II. DZIAŁALNOŚĆ EDUKACYJNA

Muzeum prowadzi bogatą działalność edukacyjną, polegającą na przygotowywaniu wystaw stałych i czasowych, organizowaniu zwiedzania, lekcji muzealnych, spotkań oraz współpracy z różnymi instytucjami i towarzystwami. W latach 1995 - 1998 zrealizowano następujące ekspozycje.

1. Wystawy stałe

1995 - „Z pradziejów Ziemi Chojnickiej", zorganizowana we współpracy z Instytutem Archeologii Uniwersytetu Łódzkiego; Brama Człuchowska, scenariusz: K. Walenta (p. str. 14).

2. Wystawy czasowe

1995

- „Polska Zabawka Ludowa" - ze zbiorów Muzeum Etnograficznego w Toruniu; Brama Człuchowska (marzec - czerwiec), scenariusz: B.Olszewska.
- „Twórczość Helmuta Bredtmeyera i Wolfganga Stulpe" - zorganizowana w ramach polsko - niemieckiej współpracy kulturalnej między Chojnicami i Bad Bevensen; Kurza Stopa (kwiecień).
- „Przyroda i architektura Borów w malarstwie, fotografii i poezji Jana Sabiniarza"; Kurza Stopa (maj - czerwiec).
- Wystawa prac dziecięcych, wyróżnionych w regionalnym etapie Ogólnopolskiego Konkursu Plastycznego dla Dzieci i Młodzieży „Moja przygoda w muzeum" - organizowanego corocznie we współpracy z Muzeum Okręgowym w Toruniu; Brama Człuchowska (czerwiec).
- „Czasopisma chojnickie w okresie 20-lecia międzywojennego"; biblioteka muzealna - Baszta Szewska (czerwiec).
- „Przetwarzanie funkcji i formy" - wystawa poplenerowa Ogólnopolskiego Pleneru dla Projektantów, członków ZPAP „Polska Sztuka Użytkowa" w Funce; Kurza Stopa (wrzesień).
- „Stefan Bieszk - pisarz i regionalista. W setną rocznicę urodzin" - ze zbiorów własnych oraz prywatnych; Brama Człuchowska (październik - listopad), scenariusz: A.Czapczyk (p. str. 15).
- „Funka '95" - wystawa poplenerowa twórców chojnickich; Kurza Stopa (listopad).
- „Pokonkursowa Wystawa Współczesnej Sztuki Ludowej Kaszub"; Brama Człuchowska (grudzień - styczeń 1996), komisarz wystawy: L.Białkowska (p. str 31).

1996

-Wystawa malarstwa Adama Piechowskiego - 1. „Martwa natura" (styczeń - kwiecień), 2. „Impresje z Silna" (wrzesień - listopad), Baszta Szewska.
- „Józef Wróblewski - malarstwo"; Kurza Stopa (luty - marzec).
- „Impresje z Laval - miasta Celnika Rousseau - w szkicach Łucji Warpińskiej"; Kurza Stopa (kwiecień).
- „Ulice Paryża w fotogramach Bogdana Piskozuba"; Kurza Stopa (kwiecień - maj).
- „Moja przygoda w muzeum" - prezentacja wyróżnionych prac dziecięcych w regionalnym etapie Ogólnopolskiego Konkursu Plastycznego dla Dzieci i Młodzieży; Baszta Szewska (lipiec).
- „Kolekcja sreber z XVIII-XX w." - ze zbiorów Muzeum Regionalnego w Szczecinku; Brama Człuchowska (wrzesień - październik), komisarz wystawy: B.Zagórska.
- Wystawa poplenerowa malarstwa i grafiki użytkowej uczestników Ogólnopolskiego Pleneru dla Projektantów, członków ZPAP „Polska Sztuka Użytkowa"; Kurza Stopa (wrzesień - październik).
- Posezonowa wystawa archeologiczna z badań w rejonie murów miejskich w Chojnicach - zorganizowana w ramach sesji popularno-naukowej pt.: „Chojnice i okolice w świetle badań archeologicznych", przy współpracy Instytutu Archeologii Uniwersytetu Łódzkiego; Kurza Stopa (listopad), komisarz wystawy: dr K.Walenta (p. str. 17).
- „Bory Tucholskie w fotografii Janusza Osińskiego"; Brama Człuchowska (listopad).

- „Janusz Trzebiatowski - malarstwo. Wystawa Jubileuszowa z okazji 60 urodzin artysty"; Brama Człuchowska (grudzień - luty 1997) (p. str. 19).

1997

-„Jeziora w twórczości Zofii Nałęcz Jaweckiej"; Baszta Szewska (styczeń - grudzień).
- „Artyści z Emsdetten.- Grupa Welbergener Kreis - w Chojnicach". Wystawa artystów niemieckich w ramach polsko-niemieckiej współpracy kulturalnej Chojnic i Emsdetten; Kurza Stopa (kwiecień - maj).
- „Rekwizyty obrzędowe na Kaszubach" - wystawa w ramach programu „Ginące gałęzie twórczości ludowej"; Brama Człuchowska (kwiecień - sierpień), scenariusz: L. Białkowska (p. str. 20).
- „Moja przygoda w muzeum" - prezentacja wyróżnionych prac dziecięcych w regionalnym etapie Ogólnopolskiego Konkursu Plastycznego dla Dzieci i Młodzieży; Kurza Stopa (czerwiec).
- „Bory Tucholskie - moja mała ojczyzna" - prezentacja twórczości Jana Sabiniarza, laureata konkursu „Małe ojczyzny"; Kurza Stopa (lipiec - sierpień).
- „Tempus fugit - mors venit. Wystawa starych zegarów" - ze zbiorów Muzeum Sztuk Użytkowych, Oddziału Muzeum Narodowego w Poznaniu; Brama Człuchowska (wrzesień - listopad), komisarze: Z. Dolczewski, B. Zagórska.
- „Otylia Meyer. Malarstwo i grafika" - wystawa zorganizowana w połączeniu z aukcją prac artystki; Kurza Stopa (październik - listopad).
- „Funka '97" - poplenerowa wystawa malarstwa twórców regionu chojnickiego; Kurza Stopa (listopad - grudzień).
- „Zenon Korytowski. Malarstwo"; Kurza Stopa (grudzień - styczeń 1998).
- „W kręgu haftu" - jubileuszowa wystawa twórczości hafciarki i instruktorki haftu Aleksandry Lubińskiej; Brama Człuchowska (grudzień - styczeń 1998), scenariusz: K. Lemańczyk.

1998

- „Śmierć starej Europy". Malarstwo Joanny Witt - Jonscher ze zbiorów Biura Wystaw Artystycznych w Bydgoszczy. Wernisaż połączony z wieczorem wspomnień o artystce W. Trzeciakowskiego; Brama Człuchowska (luty - kwiecień).
- „Chojnice w świetle badań archeologicznych" - posezonowa wystawa z badań wykopaliskowych; Kurza Stopa (marzec - kwiecień), scenariusz: H. Rząska (p. str. 17).
- „Erna Rosenstein. Malarstwo i rysunek" - wystawa z cyklu prezentacji twórczości autorów prac w Galerii Sztuki Polskiej '84 - ze zbiorów Muzeum Sztuki w Łodzi, Okręgowego w Koszalinie, Bydgoszczy i własnych; Kurza Stopa (kwiecień - maj), scenariusz: B. Zagórska (p. str. 22).
- „Idź złoto do złota". Kolekcja Leona Stanisława Kaweckiego ze zbiorów własnych; Brama Człuchowska (maj - wrzesień). scenariusz: H. Rząska (p. str. 24).
- „Kazimierz Jasnoch 1886 - 1966" - retrospektywna wystawa malarstwa przygotowana ze zbiorów własnych muzeum, prywatnych oraz Arcybiskupiego Seminarium Duchownego i Wojewódzkiego Szpitala Ortopedycznego w Poznaniu; Kurza Stopa (maj - sierpień), komisarze: D. Zabłocka, B. Zagórska (p. str. 25).
- „Na szkle malowane" - współczesne malarstwo ludowe ze zbiorów własnych muzeum; Baszta Szewska (wrzesień - grudzień), scenariusz: L. Białkowska.

- „Funka '98" - poplenerowa wystawa prac Ogólnopolskiego Pleneru dla Projektantów - członków ZPAP „Polska Sztuka Użytkowa"; Kurza Stopa (wrzesień - październik).
- „Filigrany ze zbiorów Franciszka Pabicha na tle dziejów rękodzieła papierniczego" - przygotowana w oparciu o zbiór udostępniony przez Marię Szmyt; Brama Człuchowska (listopad - grudzień), scenariusz: B. Zagórska (p. str. 26).
- „Jan Paweł II - papieski jubileusz" - prezentacja zbiorów medalierstwa i filatelistyki chojnickich kolekcjonerów; Kurza Stopa (listopad - grudzień).
- „Polskie stroje ludowe" - wystawa ze zbiorów Państwowego Muzeum Etnograficznego w Warszawie; Brama Człuchowska (grudzień - luty 1999), komisarze: E. Piskorz - Branekova, L. Białkowska. (fot. 10)

Wystawy poza muzeum

1998
- „Hin und Her". Wystawa twórców z Chojnic w Ratuszu w Emsdetten w ramach polsko-niemieckiej współpracy kulturalnej obu miast (maj), komisarz: dr J. Cherek.
- „Moja przygoda w muzeum" - prezentacja wyróżnionych prac dziecięcych w regionalnym etapie Ogólnopolskiego Konkursu Plastycznego dla Dzieci i Młodzieży; Chojnicki Dom Kultury (czerwiec).
- „Zofia i Ryszard Nałęcz Jawieccy. Malarstwo i rysunek"; Muzeum Borów Tucholskich, Tucholski Park Krajobrazowy (lipiec - wrzesień); scenariusz: B. Zagórska.
- „Boże Narodzenie w sztuce ludowej"; Muzeum Okręgowe w Koninie (grudzień - luty 1999); scenariusz: L. Białkowska.

3. Omówienia ważniejszych wystaw w układzie chronologicznym.

Z PRADZIEJÓW ZIEMI CHOJNICKIEJ, 1995

Po kilku latach przerwy powróciła do Bramy Człuchowskiej stała ekspozycja archeologiczna (fot. 9), przygotowana według scenariusza dra Krzysztofa Walenty z Uniwersytetu Łódzkiego.

Wystawa obrazuje najstarsze dzieje okolic Chojnic, począwszy od okresu mezolitu (8 - 6 tys. lat p.n.e.) po okres rzymski (3 - 4 w.n.e.). Jest prezentacją najciekawszych odkryć i zabytków archeologicznych. Zaprezentowano na niej 134 eksponaty pochodzące z wykopalisk przeprowadzonych w okolicach Chojnic (mi.in. w Leśnie, Orliku, Swornychgaciach, Odrach) przez archeologów z Zakładu Archeologii Pomorza Instytutu Archeologii Uniwersytetu Łódzkiego oraz odkryć przypadkowych ze zbiorów własnych muzeum. Do najcenniejszych należą przedmioty będące wyposażeniem grobu książęcego oraz grobów kapłańskich z Leśna (II, III w.n.e.): złota i srebrna biżuteria, bursztynowe i szklane paciorki, moneta celtycka, skarabeusz, przybory toaletowe, elementy stroju, a także importy rzymskie - brązowy kociołek, szklane pucharki oraz unikatowe, zachowane w całości naczynie terra sigillata, wytworzone w nadreńskim warsztacie w Rheinzarben, posiadające stempel garncarza - Secundin AVI - tus, działającego pod koniec II w.n.e. Na uwagę zasługuje również wielkie naczynie zasobowe kultury łużyckiej z Leśna, interesująca ceramika kultury pomorskiej i wielbarskiej, krzemienny sztylet typu skandynawskiego (wczesny okres brązu) oraz rekonstrukcja grobu skrzynkowego kultury pomorskiej (V/IV w. p.n.e.).

Niezwykle cenne są także dobrze zachowane fragmenty tkanin pochodzące z grobu księżniczki w Leśnie.

Zabytki są eksponowane w porządku chronologicznym, a ich uzupełnienie stanowią plansze ilustracyjne z opisem, poruszające następujące zagadnienia:
- obozowisko ludności traperskiej (starsza epoka kamienna),
- osadnictwo ludów rolniczych - prymitywna gospodarka rolnicza w epoce brązu,
- obyczaje pogrzebowe ludności kultury łużyckiej,
- kultura pomorska - jej powiązania z południową Europą, motywy zdobnicze na urnach twarzowych,
- wędrówki Gotów - przeprawa plemion ze Skandynawii na południowe wybrzeże Bałtyku,
- cmentarzyska z kręgami kamiennymi - Odry,
- osada z okresu rzymskiego i wymiana handlowa miejscowej ludności z kupcami rzymskimi,
- importy - szlak bursztynowy, mapa z zaznaczonym limesem rzymskim i szlakami handlowymi,
- grób księżniczki z Leśna.

Wprowadzeniem do wystawy jest plansza tytułowa, na której zaprezentowano mapę z rozmieszczeniem stanowisk archeologicznych na Ziemi Chojnickiej.

Anna Czapczyk

STEFAN BIESZK, PISARZ I REGIONALISTA - W SETNĄ ROCZNICĘ URODZIN

Włączając się w cykl imprez Dni Kultury Pomorskiej, organizowanych w Chojnicach w dniach od 2 do 7 października 1995 r. muzeum przygotowało wystawę Stefan Bieszk, pisarz i regionalista - w setną rocznicę urodzin.

Wystawa została przygotowana w oparciu o zbiory prywatne, rodzinne i muzealne. Jej celem było ukazanie sylwetki Stefana Bieszka jako nauczyciela, wychowawcy, dramaturga, poety kaszubskiego i regionalisty. Zgromadzone materiały zostały wyeksponowane w czterech grupach tematycznych:
- materiały biograficzne
- praca w szkolnictwie
- działalność literacka i publicystyczna
- współpraca z regionalnym ruchem kaszubskim

Zaprezentowane na wystawie materiały biograficzne: zdjęcia, dokumenty, wyjątki z „Dziennika" ukazywały kolejne etapy życia. Rozpoczęły je fotografie z dzieciństwa, potem pracy w szkolnictwie. Następne pokazały S. Bieszka w jego wędrówkach po kraju oraz zdjęcia z rodziną z ostatnich lat życia. Grupę drugą otwierała zgoda Komisji dla Spraw Wyznaniowych i Szkolnych Woj. Pomorskiego z dnia 28 kwietnia 1928 r. na

zatrudnienie S. Bieszka w gimnazjum chojnickim. Zaprezentowane fotografie przedstawiały S. Bieszka wśród grona pedagogicznego, z uczniami na lekcjach, na wycieczkach oraz z kółkiem teatralnym. Sporo miejsca poświęcono pracy Kręgu Starszoharcerskiego. Uzupełnieniem były urywki z „Dziennika" zawierające jego przemyślenia, refleksje i opinie dotyczące uczniów i środowiska pedagogicznego. Działalność literacka i publicystyczna zilustrowana została poprzez maszynopisy (rękopisy) dramatów, wierszy i piosenek. Następnie pokazano czasopisma, w których publikował artykuły dotyczące pisowni, historii, kultury i literatury kaszubskiej („Zrzësz Kaszëbskô", „Kaszëbë", „Miesięcznik Diecezji Chełmińskiej").

O licznych kontaktach z regionalistami świadczyła przedstawiona na wystawie korespondencja z Klemensem Dercem, Maksymilianem Ichnowskim, Józefem Osowickim i Leonem Ropplem. Uzupełnieniem wystawy były współcześnie wydane czasopisma i książki, w których zaprezentowano sylwetkę S. Bieszka i jego utwory.

Stefan Apolinary Bieszk urodził się 23 lipca 1895 r. we Fryburgu (Badenia), dokąd ojciec jego, Ferdynand, wyemigrował z Pomorza, prześladowany za działalność patriotyczną. Dom Bieszków we Fryburgu był miejscem spotkań wielu Polaków przebywających za granicą. Do gości uczestniczących w wieczorach literackich należeli m.in. Jan Karnowski, Leon Heyke. W latach 1906 - 1913 kształcił się w jezuickim gimnazjum „Stella Matutina" w Feldkirch w Austrii, a następnie w gimnazjum we Fryburgu, gdzie w roku 1915 zdał maturę. Tam też rozpoczął studia uniwersyteckie. Studiował filozofię klasyczną i językoznawstwo porównawcze. W 1917 r. został powołany do wojska pruskiego i wysłany na front zachodni. W 1918 r. wrócił do Fryburga i kontynuował studia. W kwietniu 1920 r. rodzina Bieszków przyjechała do kraju, do Chojnic, gdzie ojciec, Ferdynand został pierwszym polskim dyrektorem Państwowego Gimnazjum Klasycznego. W 1920 r. Stefan brał udział w wojnie polsko-radzieckiej. Po demobilizacji ukończył studia w Poznaniu.

W 1923 r. objął posadę nauczyciela łaciny i greki w kierowanym przez ojca gimnazjum. Chojnice stały się miejscem debiutu i rozkwitu jego powołania pedagogicznego oraz twórczości literackiej. Dzięki niewątpliwemu talentowi pedagogicznemu jego lekcje były bardzo lubiane. Nie ograniczał się do podawania suchych reguł gramatycznych, lecz ciekawie przedstawiając historię i kulturę, wprowadzał uczniów w świat antyczny. „Każdemu z byłych uczniów jego lekcje utkwiły na zawsze w pamięci. Prowadzone były żywo, sugestywnie, nigdy nie nużyły, a uczniów często zaskakiwały niespodzianki" (ze wspomnień córki). Młodzież znajdowała się zawsze w centrum uwagi i troski profesora. Jej poświęcał także wakacje jako harcmistrz (był współzałożycielem pierwszej drużyny harcerskiej na Pomorzu, pierwszej pozaszkolnej drużyny żeglarskiej i pierwszego Kręgu Starszoharcerskiego). Dla swych ukochanych uczniów organizował zloty, spływy kajakowe, obozy na całym Pomorzu. Wycieczki, wspólny śpiew, długie gawędy przy ognisku o prastarych dziejach polskiej, kaszubskiej ziemi to niezapomniane chwile dla wielu młodych przyjaciół. Przy drużynie harcerskiej zawiązał zespół teatralny, który wystawił następujące sztuki Stefana Bieszka: „Krwią kapłańską" (1928 r.), „Szturm na Chojnice" (18. V. 1930 r.), „Tobie Ojczyzno" (15. III. 1931 r.) Stefan Bieszk dawał uczniom wzór kultury osobistej, szlachetnej pracy i godziwego odpoczynku, odpowiedniego stosunku do Boga, do człowieka i przyrody. Pobyt w Chojnicach wzbudził w nim umiłowanie Kaszub - folkloru, ludzi i ziemi kaszubskiej. Nauczył się mowy kaszubskiej, później tworzył po kaszubsku, wiele lat poświęcił na studia języka kaszubskiego. Owocem

wędrówek po Kaszubach było kilkadziesiąt pieśni opiewających ich piękno, do których sam pisał zarówno słowa jak i muzykę. Ogółem Bieszk napisał 38 sonetów polskich i kaszubskich. Zbierał także stare kolędy i przyśpiewki obrzędowe. To tutaj na łamach lokalnej prasy zajmował się publicystyką o tematyce historycznej, społecznej i religijnej; tu zadebiutował jako dramaturg i poeta, tu również spotkał się z regionalnym ruchem kaszubskim.

Wskutek opozycyjnego stanowiska wobec rządów sanacji i zaangażowania w ruchu kaszubskim, został w 1934 r. przeniesiony do Zamościa, a w 1937 r. do Chełmna. Przez te lata publikował w prasie pomorskiej artykuły o problemach kultury, literatury i historii. Związany z ruchem kaszubskim ogłaszał artykuły na temat dziejów Kaszub.

Na początku okupacji hitlerowskiej został aresztowany przez gestapo. Po uwolnieniu pracował jako kancelista w niemieckiej firmie, zajmując się jednocześnie tajnym nauczaniem oraz działalnością w konspiracyjnych Hufcach Polskich na Pomorzu. Po wojnie wrócił do pracy w gimnazjum chełmińskim. W 1950 r. przeniesiono go do Szkoły Podstawowej w Lipnie, później mógł uczyć tylko religii w szkołach wiejskich. Po wyeliminowaniu katechezy ze szkół, został zwolniony ze stanowiska nauczyciela. Podjął wówczas pracę w Wyższym i Niższym Seminarium Duchownym w Pelplinie. W 1954 r. oskarżono go o szerzenie antykomunistycznych poglądów i skazano na 14 miesięcy więzienia. W roku 1956 Stefan Bieszk należał do członków założycieli Zrzeszenia Kaszubskiego. W 1957 r. przeszedł na emeryturę. Ostatnie lata życia poświęcił pracy nad słownikiem kaszubskim. Zmarł 18 lipca 1964 r. w drodze z Charzyków do Chojnic.

Ukazanie sylwetki Stefana Bieszka, jego bogatej osobowości, miało być swego rodzaju zachętą, wzorem do naśladowania przez młodzież i wychowawców. Prawość, czystość obyczajów, umiłowanie kraju i swej ziemi rodzinnej to elementy, którymi kierował się w życiu.

Wielu jego przyjaciół, a wcześniej uczniów, zgromadzonych na otwarciu wystawy podkreślało, że o swoim profesorze mówić można jedynie ze wzruszeniem, szacunkiem i wdzięcznością. Sędzia Alfons Lahn, maturzysta chojnicki z 1928 r. wspominając profesora mówił, że był on nauczycielem i wychowawcą z prawdziwego zdarzenia; był bowiem rozumianym przez młodych i rozumiejącym ich. O swoim ojcu jako człowieku bardzo wymagającym i to zarówno od siebie jak i innych, mówiły trzy córki: ppp. Sierdzisława, Bożena i Juta.

Hanna Rząska

ARCHEOLOGICZNE WYSTAWY POSEZONOWE

Już od kilku lat chojnicka starówka stanowi teren planowych penetracji archeologicznych. W 1995 r. doszło do obsunięcia fragmentu murów miejskich na odcinku pomiędzy Basztą Wronią a Bramą Człuchowską. Zaalarmowani archeolodzy z Zakładu Archeologii Pomorza Instytutu Archeologii Uniwersytetu Łódzkiego przeprowadzili wstępne badania ratunkowe, natomiast w lipcu 1996 r. zorganizowano ekspedycję archeologiczną, która pod kierunkiem dra Krzysztofa Walenty prowadziła prace wykopaliskowe w rejonie zniszczonego odcinka murów miejskich. Nadrzędnym celem badań było rozpoznanie nawarstwień kulturowych przylegających do muru od strony fosy i ulicy Pod-

murnej oraz ustalenie głębokości posadowienia muru i poszukiwania śladów obwarowań drewnianych.

Wyniki badań oraz pozyskane zabytki archeologiczne, takie jak naczynia ceramiczne, kafle, obuwie, szkło butelkowe, fragmenty drewnianego talerza i łyżki, kości zwierzęce, zaprezentowano w listopadzie 1996 r. na posezonowej wystawie archeologicznej w baszcie Kurza Stopa, zorganizowanej przez muzeum wraz z Zakładem Archeologii Pomorza Instytutu Archeologii Uniwersytetu Łódzkiego. Wystawie towarzyszyły interesujące prelekcje - dra Krzysztofa Walenty, który omówił odkrycia z sezonu badawczego 1996 r. oraz dra Marka Rubnikowicza pt. „Historyczne szkło.użytkowe wydobyte podczas prac wykopaliskowych w Chojnicach na tle wytwórczości szklarskiej na terenie Pomorza Gdańskiego".

Cenne odkrycia archeologiczne, wnoszące wiele nowych szczegółów w historię Chojnic, zachęciły do kontynuowania prac wykopaliskowych w czerwcu i lipcu 1997 r. Podobnie jak poprzednio, ekspedycją pokierował dr Krzysztof Walenta. Wykopy założono na nie zabudowanej działce pomiędzy ulicą Podmurną a Szewską. Również w tym sezonie natrafiono na wiele interesujących śladów dawnej kultury materialnej mieszkańców Chojnic, m.in. odkryto fragment drewniano-ziemnego wału otaczającego Chojnice jeszcze przed powstaniem murów, na podstawie materiału ceramicznego, datowanego na XIV w.; natrafiono również na ślady zabudowy drewnianej i liczne ruchome zabytki archeologiczne.

Podobnie jak w 1996 r., w marcu 1998 r., muzeum wraz z Uniwersytetem Łódzkim zorganizowało posezonową wystawę archeologiczną pt. „Chojnice w świetle badań archeologicznych" (fot. 11). Założeniem wystawy była szeroka prezentacja zabytków pozyskanych w trakcie prac wykopaliskowych w 1997 r. oraz zapoznanie mieszkańców Chojnic z wynikami badań. Przy eksponowaniu przedmiotów zastosowano kryterium surowcowe. Wyszczególniono więc:

- zabytki drewniane i elementy konstrukcyjne wałów i domostw, fragmenty naczyń klepkowych, łuczywo itd.,
- skórzane, wśród których na szczególną uwagę zasługuje fragment buta supełkowego z wysoką cholewą, fragmenty trzewików oraz unikatowa skórzana pochewka z wytłoczonym znakiem herbowym i inskrypcjami w języku niemieckim, odwołującymi się do Boga i Maryi (XIV - XV w.),
- zabytki metalowe, takie jak: puginał, pająk, podkowy, igła, ostrogi, bolce, gwoździe, noże, ozdoby,
- zabytki gliniane: fragmenty kafli, fragmenty naczyń średniowiecznych i nowożytnych, fragmenty gąsiorów i dachówek, przęśliki i ciężarki,
- zabytki szklane: fragmenty naczyń szklanych oraz rekonstrukcje średniowiecznych szklanic.

Ekspozycję uzupełniły plansze, na których przedstawiono profil wykopu z zaznaczonymi warstwami kulturowymi oraz lokalizację cenniejszych zabytków metalowych i skórzanych, rekonstrukcje naczyń średniowiecznych oraz zabytków metalowych i kafla, a także plansze z dokumentacją fotograficzną prezentującą przebieg prac wykopaliskowych i etapy odkrywania poszczególnych obiektów.

Otwarcie wystawy stało się również okazją do zorganizowania seminarium pt. „Chojnice i Pomorze Wschodnie w średniowieczu" (p. str. 29).

Barbara Zagórska

URODZINOWA WYSTAWA MALARSTWA JANUSZA JUTRZENKI TRZEBIATOWSKIEGO, 1996/1997

„Dla mnie twórczość to ciągłe poszukiwanie, dopóki tylko będę żył, ciągle będę zaczynał coś nowego" - powiedział w Krakowie w 1996 r. na swojej 103 wystawie indywidualnej pt. „Brąz i papier" J. Trzebiatowski. Była to jedna z kilku w jubileuszowym cyklu wystaw - z okazji 60 urodzin artysty - prezentowanych w różnych miastach w kraju. Ostatnia z nich, jego zdaniem najciekawsza, otwarta 6 grudnia 1996 roku, miała miejsce w Bramie Człuchowskiej Muzeum Historyczno-Etnograficznego w Chojnicach (fot. 12).

Wystawa była 8 indywidualną ekspozycją twórczości w jego rodzinnym mieście. Pierwsza zaprezentowana została w 1954 r., jeszcze przed rozpoczęciem studiów malarstwa w krakowskiej Akademii Sztuk Pięknych.

W katalogu chojnickiej wystawy jubileuszowej zwrócono uwagę na fakt, iż bardzo istotną rolę w jego twórczości odegrało przywiązanie do rodzinnych stron, pejzażu zapamiętanego z dzieciństwa i wyniesienie stąd owego „zakorzenienia w naturze". Objawiło się to już w tytułach jego wczesnych cyklów malarskich: „Leśne katedry", „Zagajniki". Szczególny związek J.Trzebiatowskiego z chojnickim muzeum wynika także z jego długoletniej przyjaźni (o czym świadczy przekazana do zbiorów muzealnych przez artystę bogata korespondencja) z Julianem Rydzkowskim - założycielem muzeum, towarzyszem licznych wypraw młodego wówczas adepta sztuki - na Kaszuby, w celu poszukiwania ciekawych śladów kultury materialnej regionu.

Trzebiatowski jest artystą interdyscyplinarnym, zajmuje się oprócz malarstwa, plakatem, rzeźbą, scenografią. Tym co cechuje jego dzieła, nie tylko malarskie, jest wszechogarniająca inspiracja naturą, pejzażem. O skali i stylu tej fascynacji pisze w jednym z krakowskich katalogów jego twórczości Jerzy Madejski: „Motyw lub szerzej - temat i inspiracja, którym Trzebiatowski jest wierny do dziś. Płynący z fascynacji przyrodą zapewne, lecz przyrodą traktowaną w sposób niezwykle osobisty, wręcz pogański. Przyrodą zatem, z którą artysta się identyfikuje, malując pod jej kształtem swój portret wewnętrzny, swój psychiczny autowizerunek. Maluje więc nie tylko swój stosunek do świata, lecz również wyznacza swoje w nim miejsce. Swoje emocje, lecz i przemyślenia. Koryguje i porządkuje rzeczywistość na swój obraz i podobieństwo, tworząc w istocie nową własną rzeczywistość." Madejski podnosi także charakterystyczną, rozpoznawalną stylistycznie formę, odzwierciedlającą niezwykłość wyobrażeń. Często antropomorfizowana, bardziej wybujała w malarstwie i rzeźbiarskich reliefach, innym razem powściągliwa i ascetyczna, np. w plakacie często sprowadzona do formy znaku. Ponadto tym, co wyróżnia malarstwo Trzebiatowskiego jest kolor. Artysta buduje swą paletę za pomocą harmonijnych zestrojów barw i kontrastów walorowych - zawsze współgrających ze światłem.

Na chojnickiej wystawie znalazły się prace inspirowane pejzażem, ujęte przez autora w dwa obszary znaczeniowe: pejzaże, dla których źródło inspiracji stanowił motyw drzew oraz tzw. pejzaże erotyczne. O pierwszych napisano, że „drogą przetworzeń i syntezy przestają być drzewami", przechodzą w sferę malarstwa bezprzedmiotowego, co jednak nie oznacza dlań abstrakcyjnego, gdyż ich biologiczny związek z na-

turą jest oczywisty. Drugie posługują się również formą biologiczną, ukazującą pełne napięcia przekształcanie się form czasami zbliżonych do kształtów ludzkich, o dużym nasyceniu emocjonalnym.

Wystawa traktowana przez artystę ze szczególnym sentymentem, wyrażała w sposób symboliczny jego powrót do korzeni. Dla jej twórców zaś była wyrazem wdzięczności Chojnic, zwłaszcza chojnickiego muzeum za „ciągłą, artystyczną, inspirującą i ubogacającą obecność" Trzebiatowskiego w mieście. Wizualnym dowodem tej obecności jest otwarta w 1984 r. Galeria Sztuki Polskiej z bogatą kolekcją prac (nieustannie powiększaną) ponad 80 czołowych artystów polskich. Uroczysty wernisaż wystawy zgromadził bardzo liczne grono wielbicieli talentu Janusza Trzebiatowskiego, wśród nich m.in. wielu gości z Krakowa, w tym kilku autorów prac w galerii, z Kujaw, z którym to regionem współpracuje w ramach „Krakowskich prezentacji" oraz bliskich mu chojniczan, kolegów z lat szkolnych i serdecznych przyjaciół. Aneksem do wystawy była prezentacja bogatej dokumentacji całej dotychczasowej twórczości artysty w postaci katalogów wystaw oraz również autorskich tomików poezji.

Lidia Białkowska

REKWIZYTY OBRZĘDOWE NA KASZUBACH, 1997.

Była to trzecia z kolei wystawa w zapoczątkowanym w 1994 r. cyklu „Ginące gałęzie twórczości ludowej". Na wystawie zaprezentowano rekwizyty stanowiące oprawę plastyczną obrzędów i zwyczajów ludowych (fot. 14).

Obrzędy towarzyszą różnym dziedzinom życia społeczności wiejskiej. Kształtowały się przez wieki, czerpały z różnych źródeł, w tym z wierzeń przedchrześcijańskich związanych głównie z wegetacją rolną i kultem zmarłych. Człowiek, nie mogąc pojąć wielu zjawisk przyrodniczych i astronomicznych, odwoływał się do różnych zabiegów mocno związanych z magią, mających na celu zapewnienie egzystencji jednostkom i społeczności oraz wyeliminowanie wpływów mogących im zaszkodzić. Poza tym na kształt obrzędowości ludowej miały wpływ elementy kultury antycznej, ludów sąsiednich, religia chrześcijańska oraz zapożyczenia od szlachty, mieszczaństwa i różnych grup zawodowych. Decydujący wpływ na współczesny obraz obrzędów i zwyczajów ludowych wywarło jednak chrześcijaństwo. W miarę jego rozprzestrzeniania się niektóre z dawnych praktyk zanikły, a większość otrzymała nową interpretację i włączona została do liturgii kościoła. Z upływem czasu treść wielu działań obrzędowych uległa zapomnieniu, natomiast forma przetrwała do dziś, przyjmując często charakter zabawy.

Do scenariusza wystawy z całego roku obrzędowego na Kaszubach wybrano te fragmenty, które są szczególnie charakterystyczne dla regionu, by na ich tle pokazać - symbolizujące treści kultowe i magiczne - rekwizyty, wykonane często przez uzdolnionych twórców i odznaczające się wartościami artystycznymi.

Wystawa spełniała więc podwójne zadanie - zapoznawała z bogactwem kaszubskiej plastyki obrzędowej, jako ginącej dziedziny twórczości ludowej oraz odkrywała symbolikę dorocznych, cyklicznie obchodzonych obrzędów i zwyczajów, związanych z porami roku i świętami kościelnymi. Zaprezentowano następujące fragmenty roku obrzędowego:

- Okres Wielkanocny
- Zielone Świątki
- Boże Ciało
- Okres Świętojański
- Czas Żniwny
- Zaduszki ·
- Okres Bożego Narodzenia

Oprócz rekwizytów obrzędowych na wystawie pokazano inne elementy, wzbogacające ją, jak: obrazy na szkle, rzeźby oraz plansze zawierające niezbędne informacje na temat przedstawionych obrzędów. Eksponaty na wystawę pochodziły ze zbiorów Oddziału Etnografii Muzeum Narodowego w Gdańsku oraz własnych.

Wystawę otwierał OKRES WIELKANOCNY, który zobrazowano w zaaranżowanym fragmencie izby wiejskiej. Wśród rekwizytów tego okresu znalazły się wiązanki z gałązek wierzbowych, pokrytych baziami (*kotkami*) - święcone w Niedzielę Palmową (*Niedzela Kwietnô lub Palmowô*), jaja w kolorze brązowym, niebieskim, czerwonym i zielonym gotowane i barwione w Wielki Czwartek (*Wielgi Czwiôrtk*) przy użyciu środków roślinnych (cykoria, łupiny cebuli, kora dębowa, olchowa i brzozowa, źdźbła oziminy), drewniane trąbity (bazuny), z którymi pasterze obchodzili zagrody w Wielki Czwartek oraz hałaśliwe *klekotki* i terkotki (*sznary*), oznajmiające żałobę w Wielki Piątek (*Wielgi Piątk, Płaczëbóg*). Na stole wielkanocnym, oprócz jaj, pośród święconki (*jastrowa jôda*) znajdował się baranek z masła, uformowany w rzeźbionej foremce. Gałązki brzeziny i jałowca służyły jako zielony *dingus* (*dëgus*) do chłostania młodych dziewcząt w Poniedziałek Wielkanocny (*Jastrowi Poniedzôłk*).

Interesującym rekwizytem ZIELONYCH ŚWIĄT (*Zeloné Swiątki*) był stroik, tzw. *koruna*, do przyozdobienia krowiego łba, zbudowany na szkielecie z prętów wierzbowych, oplecionych polnymi kwiatami, zdobiony kolorowymi wstążkami.

W części wystawy poświęconej obchodom BOŻEGO CIAŁA (*Boże Cało*) zaprezentowano przyozdobioną gałązkami brzozy kapliczkę z figurą „Serca Jezusa" oraz wianki z ziół polnych (gł. macierzanki i rozchodnika), święcone w oktawę Bożego Ciała; przypisywano im nadzwyczajną moc magiczną - ochrony plonów i inwentarza przed czarami, piorunem, chorobami.

W OKRESIE ŚWIĘTOJAŃSKIM wyeksponowano rekwizyty związane ze zwyczajem ścinania kani, znanym na Kaszubach w XIX wieku, obchodzonym w wigilię lub w sam dzień św. Jana Chrzciciela. Geneza zwyczaju nie jest do końca znana. Główną jego postacią był ptak - kania, którą łapano w lesie, a następnie ścinano. Niekiedy kanię zastępował inny ptak, czasem figurka z gliny lub kwiat.

Kania w dawnych wierzeniach kaszubskich stanowiła uosobienie nieszczęścia, uważana była za sprawczynię suszy, utożsamiana z czarownikami mającymi moc szkodzenia ludziom. Konsekwencją tych wierzeń był niechętny stosunek ludu do kani oraz zwyczaj oskarżania i zabijania jej. W widowisku występowało kilku aktorów, a wśród nich sołtys, kat, sędzia, leśniczy i rakarz. Na zakończenie odbywały się często zabawy z tańcami.

Podczas obrzędu szczególną rolę przypisywano krwi ofiary, co może świadczyć o jego związku z wegetacyjnymi obrzędami ofiarnymi, dokonywanymi na wiosnę w celu zapewnienia ziemi żyzności i dobrych plonów.

CZAS ŻNIWNY obfitował w rekwizyty, wśród których występowały:
- *krutka* - bukiet lub mały wieniec z ostatnich kłosów, przytwierdzony do kosy przynoszony gospodarzowi, przechowywany, a ziaren z niego dodaje się do siewu,
- *bęks* (*bękôrt*) - ostatni snop, z mocno wyłożonymi kłosami, o kształcie chochoła, ozdobiony gałązkami i kwiatami, uroczyście zawożony do domu *gbura*,
- wieniec żniwny - *wińc, koruna* - wykonany z kolistego kabłąka, zwieńczonego półkoliście skrzyżowanymi prętami, oplecionymi kłosami zboża, przystrojony wstążkami, taśmami papierowymi, kwiatami, jarzębiną, makówkami; niesiony przez przodownicę (*przédnicę*) na czele orszaku witanego przez gospodarza.

ZADUSZKI (*zôdeszny dzéń*) - 2 listopada - to dzień poświęcony pamięci zmarłych. Głęboko zakorzeniona u Kaszubów cześć dla zmarłych uzewnętrznia się tłumnym odwiedzaniem cmentarzy, przystrajaniem mogił zielenią, kwiatami i wieńcami, paleniem świec lub kaganków. Wieńce (*wiéńc*) - wyróżniające się wśród dekoracji grobów, o średnicy ok. 35 cm, wykonane są ze *srébrnégo mechu*, czyli chrobotka reniferowego, nazwanego też *zôdësznikiem*, uplecione na grubym wałku słomianym, ozdobione nieśmiertelnikami lub różami z woskowanego papieru.

Najbogatszy w rekwizyty na Kaszubach jest OKRES BOŻEGO NARODZENIA. Rozpoczyna się w adwencie (*agwańt*) - w czasie odpoczynku i oczekiwania, wypełnionym przygotowaniem do widowiska godowego zw. *gwiôzdorë*, *gwiżdże* lub *gwiôzdki*. W czasie tym rozpoczynały się pochody zespołów obrzędowych pod przewodnictwem *gwiżdża*, w skład których wchodziły: maszkary zwierzęce (koza, kozioł, baran, koń, niedźwiedź), typy ludzkie (wojak lub policjant, dziad z babą, cygan, kominiarz, Żyd) oraz postacie nadprzyrodzone (diabeł i śmierć).

Z okresem świątecznym (*Godë*) - między Bożym Narodzeniem i Trzema Królami - związana jest największa w roku ilość zwyczajów i obrzędów ludowych, w tym pochody kolędników z *gwiôzdą*, szopką betlejemską, burczybasem (*burczek*, *brzęczk*). *Herodë* - to kolędujące po wsiach w okresie między Nowym Rokiem a Trzema Królami grupy, z postaciami, których rekwizyty przedstawiono na wystawie: *śmierc* z kosą, *diôbeł*, *anioł*, starożytni *żôłniérze* i król *Herôd*.
Uzupełnieniem tej części wystawy były obrazy na szkle autorstwa Anny Basmann: „Przebierańcy na Sylwestra", „Wieczerza wigilijna", „Chłopcy z szopką", „Gwiazdka na Kaszubach", „Wydzwanianie drzewek na dobry urodzaj", „Kolędnicy", „Król Herod".

Barbara Zagórska

ERNA ROSENSTEIN. WYSTAWA MALARSTWA I RYSUNKU, 1998.

Wystawa malarstwa i rysunku Erny Rosenstein stanowiła drugą wystawę w cyklu corocznych indywidualnych prezentacji dorobku twórczego artystów współtworzących Galerię Sztuki Polskiej (fot. 13). Celem tak szeroko zakrojonego cyklu jest „ożywienie" Galerii, funkcjonującej na zasadzie stałej ekspozycji muzealnej, systematyczne przybliżanie społeczeństwu naszego regionu cenionych w Polsce i poza jej granicami sylwetek artystów polskich, stworzenie okazji ekspozycji różnorodnego oblicza polskiej sztuki współczesnej i wreszcie promocja Chojnic poprzez zgromadzoną tu kolekcję sztuki. Znakomitą ku temu okazją była prezentacja twórczości malarskiej, rysunkowej, a także poetyckiej wybitnej artystki - nestorki polskiej awangardy - Erny Rosenstein.

Urodzona we Lwowie w 1913 r., swą długą i owocną drogę twórczą rozpoczęła studiami w Wiener Frauen-Akademie w Wiedniu (1932 - 34) i ASP w Krakowie (1934 - 36). Związana następnie ze środowiskiem pierwszej i drugiej Grupy Krakowskiej uczestniczyła we wszystkich najważniejszych wystawach kształtującego się w latach czterdziestych, a potem pięćdziesiątych, ruchu nowoczesnych. Temperamentem artystycznym związana z nurtem surrealistycznym, wypracowała indywidualną formułę artystyczną, której wyrazem są kameralne prace z pogranicza malarstwa i kolażu (należy do nich także zaliczyć jej pracę „Po sezonie" z 1969 r. w chojnickiej Galerii). Składają się one na swego rodzaju „dziennik, pełen pasji i prywatności, wymykający się sztywnym regułom formalnym czy akademickiej powadze dzieła."

Wystawa była owocem współpracy chojnickiego muzeum z istniejącym do tej pory Stowarzyszeniem Artystycznym „Grupa Krakowska" w Krakowie, które udostępniło nam bogatą dokumentację o działalności artystycznej członków grupy, a także z Muzeum Sztuki w Łodzi, specjalizującym się w gromadzeniu polskiej sztuki współczesnej, Muzeum Okręgowym w Koszalinie, organizatorem słynnych plenerów w Osiekach i Muzeum Okręgowym w Bydgoszczy. Łącznie 15 prac ze zbiorów tych muzeów, w tym 2 rysunki oraz jedna praca z Galerii chojnickiej (wszystkie powstałe po 1955 r.) utworzyły ciekawą, kameralną i pełną dyskrecji wystawę. Zamierzeniem autora wystawy było ukazanie tej bardzo refleksyjnej, zależnej bezwzględnie od nieograniczonych praw intuicji artystycznej, twórczości pani Erny w całej pełni. Toteż w formie dopowiedzenia do wystawy towarzyszył jej wydany przez muzeum z tej okazji tomik poezji artystki „Płynie rzeka", na który złożyły się nigdzie dotychczas nie publikowane wiersze z cyklu „Nie nazwane". Zaś dopełnieniem całości był wernisaż wystawy dnia 26. czerwca zorganizowany na zasadzie autorskiego spotkania z artystką - malarką i poetką. Erna Rosenstein chętnie odpowiadała na pytania o dziejach swojej drogi twórczej, opowiadała o malarstwie, czytała swoje wiersze, wpisywała dedykacje. Wieczorne spotkanie w chojnickiej Galerii potwierdziło raz jeszcze przyjętą w polskiej krytyce sztuki opinię, iż Jej malarstwo „jest jednym z Jej poezją".

Prawdziwym zaszczytem dla nas i naszej Galerii był nadesłany przez artystkę, wkrótce po wernisażu list wraz z wierszem, następującej treści:

Idę

Coraz mniejsze przystanki z odległości świecą.
Rozsypały się gwiazdy.
Lecą w ciemność świata.
Grzeją słowa... uśmiechy...
...Mieszają się twarze...
Grają w samotnej ciszy zamazane echa...
Trwają.
Jak przekazać?...
Niech mówią promienie !
Usłyszy się - „co nie co"...
Popłynie rzeka ...

Hanna Rząska

WYSTAWA „IDŹ ZŁOTO DO ZŁOTA" - KOLEKCJA LEONA STANISŁAWA KAWECKIEGO ZE ZBIORÓW MUZEUM HISTORYCZNO - ETNOGRAFICZNEGO W CHOJNICACH, 1998

Ekspozycja ta została zaprezentowana w ramach, zapoczątkowanego przez nasze muzeum w 1995 r., cyklu: „Wielcy chojniczanie". Wystawa przybliża sylwetkę chojniczanina - znanego grafika i medaliera od 48 lat mieszkającego w Stanach Zjednoczonych - Leona Stanisława Kaweckiego oraz kolekcję jego prac ze zbiorów własnych muzeum (p. str. 7).

W jednym z listów do chojnickiego muzeum Leon Kawecki przyrównuje swe prace - jak pisze „małe pamiątki" do złota. Mianem złota określa również swoje rodzinne miasto i w myśl przesłania „Idź złoto do złota" już od ponad 20 lat przekazuje najcenniejsze dzieła do muzealnych zbiorów. Tak powstała kolekcja, licząca obecnie 137 pozycji.

Na wystawie pokazano m.in. medale, grafikę użytkową: plakaty, koperty i bloczki pamiątkowe, karty pocztowe, zakładki, karnety, znaczki pocztowe i pamiątkowe, a także projekty graficzne stempli pocztowych i datowników okolicznościowych. Przy eksponowaniu prac zastosowano kryterium tematyczne, a tematy pokrywają się z polską problematyką poruszaną na międzynarodowych wystawach „Polpex", organizowanych corocznie w Chicago. Prace na wystawie prezentowane były w następujących cyklach tematycznych:
- Polska spuścizna w Ameryce - wkład Polaków w powstanie i rozwój Stanów Zjednoczonych,
- Polski folklor,
- Generał Kazimierz Pułaski - 200-rocznica śmierci oraz 40-lecie istnienia Towarzystwa Filatelistycznego „Polonus" z Chicago,
- Polski papież Jan Paweł II,
- Sport w filatelistyce,
- Matka Boska Częstochowska - 600-lecie Obrazu Jasnogórskiego,
- Polska muzyka - 100-lecie urodzin kompozytora Karola Szymanowskiego oraz dyrygenta orkiestr symfonicznych w Filadelfii Leopolda Stokowskiego,
- Jan III Sobieski - 300-rocznica Odsieczy Wiedeńskiej,
- Fryderyk Chopin - 175-rocznica urodzin wielkiego polskiego kompozytora.

Oprócz prac tematycznie związanych z wystawami „Polpex" pokazano również zbiory poświęcone 500-leciu urodzin Mikołaja Kopernika oraz medale upamiętniające ważne wydarzenia w historii Polski, a także bohaterów narodowych i wielkich Polaków. Cenne uzupełnienie prezentowanej kolekcji stanowiły listy Leona S. Kaweckiego, pisma gratulacyjne dla artysty od dygnitarzy amerykańskich, a także artykuły prasowe i opisy dotyczące Jego życia i twórczości.

Miłą i wzruszającą niespodzianką wystawy było uczestnictwo autora prac w wernisażu, który miał miejsce 17 maja 1998 r. Leon Stanisław Kawecki przybył do Chojnic po 47 latach nieobecności i właśnie na otwarciu spotkał się z przedstawicielami władz miejskich, z miłośnikami swojej sztuki oraz kolegami i koleżankami z lat młodości (fot. 15). Uroczystość uświetnił występ zespołu folklorystycznego „Kaszëbe".

Barbara Zagórska

KAZIMIERZ JASNOCH (1886 - 1966), 1998

Prezentowana w Muzeum Historyczno-Etnograficznym w Chojnicach w czerwcu br. retrospektywna wystawa malarstwa Kazimierza Jasnocha (1886 - 1966) była pierwszą pośmiertną wystawą jego twórczości (fot. 16).

Do szerszego zainteresowania się postacią Jasnocha przyczynił się niewątpliwie biograficzny szkic o artyście prof. Józefa Borzyszkowskiego, zamieszczony w „Pomeranii" (Nr 10/1986) oraz artykuł Lecha Paczkowskiego opublikowany na łamach poznańskiego „Przewodnika Katolickiego" (Nr 37 i 38/1986). Bezpośrednią inspiracją do zorganizowania wystawy były rodzinne poszukiwania rozproszonych po Polsce i poza jej granicami prac artysty, w celu sporządzenia pełnego inwentarza jego malarskiej spuścizny. Chojnickie muzeum chętnie podjęło się przygotowania wystawy, chcąc przybliżyć postać człowieka wielkiego ducha, cenionego artysty i gorącego patrioty rodem z pobliskiego Czerska. Trudu poszukiwań prac, ich dokumentacji fotograficznej, a nawet transportu części z nich do Chojnic podjęła się z niezwykłą ofiarnością siostrzenica K. Jasnocha - pani Danuta Zabłocka z Gdańska. Głównie dzięki Jej staraniom chojnicka wystawa, której towarzyszył zjazd rodziny artysty, zaowocowała wspaniałą kolekcją 51 prac malarskich. Były wśród nich w większości obrazy olejne na płótnie bądź desce, pastele, akwarele, rysunki, jedna heliograwiura z rysunku węglem, a także druki w formie kart pocztowych. Wystawę dopełniła dokumentacja fotograficzna obrazów zniszczonych lub zaginionych, pamiątki rodzinne artysty oraz materiały pisane związane z jego artystyczną biografią.

Prace zgromadzone na wystawie w większości pochodziły od osób prywatnych, głównie rodziny i przyjaciół z Poznania, Puszczykowa, Gdańska, Gdyni, Warszawy, Chojnic, Opola i Lubeki. Kilka prac użyczyły: Arcybiskupie Seminarium Duchowne oraz Wojewódzki Szpital Ortopedyczny w Poznaniu, sześć prac pochodziło ze zbiorów Muzeum w Chojnicach.

Eksponowane na wystawie prace zostały sklasyfikowane według klucza tematycznego w 4 grupach. Znakomitą część z nich stanowią portrety. Często są to portrety osób znanych, jak np.: rysowany węglem i utrwalony w heliograwiurze portret Ignacego Jana Paderewskiego, wykonany podczas jego wizyty w Poznaniu w 1924 r., portret gen. prof. dr Ireneusza Wierzejewskiego, dyrektora Szpitala Ortopedycznego w Poznaniu, portret arcybiskupa poznańskiego Walentego Dymka, jak również portrety członków rodziny i przyjaciół, m.in. portret żony Haliny, portret Róży Falkiewicz czy dwa znakomite autoportrety.

Drugą grupę tematyczną tworzą prace poruszające bardzo ważny w twórczości Jasnocha wątek kaszubski. Należą do nich prace ukazujące Kaszubów w ich codziennym życiu. Są to sceny rodzajowe, np. w karczmie („Białka raczona piwem z cukrem"), kaszubscy rybacy, sceny z jarmarku, zwyczaje ludowe („Drużba na Kaszubach", „Kaszubscy kolędnicy"), jest także scharakteryzowana z dużą siłą wyrazu prawdziwa galeria typów kaszubskich ze wspaniałym wizerunkiem „Kaszuby z fajką" na czele. Tak żywe zainteresowanie Jasnocha kulturą ludową Kaszubów uwarunkowane jest z pewnością charakterystyczną tendencją panującą na przełomie wieków na krakowskiej Akademii, upatrującą źródła odrodzenia narodu w bogactwie kultury ludowej. Jej wyra-

zicielami obok Tetmajera, Wyspiańskiego byli m.in. tacy malarze, jak: Jarocki, Pautsch i profesor Jasnocha z Krakowa - Teodor Axentowicz. Kazimierz Jasnoch jest jednym z niewielu artystów polskich, który stworzył tak autentyczny i oryginalny malarski wizerunek Kaszubów. Z pewnością przyczynił się do tego jego emocjonalny związek z tym regionem, stąd bowiem pochodził, a od lat 30-tych wiele czasu spędzał w willi zwanej „Jasnochówką" w Borsku, nad J. Wdzydzkim.

Trzecią grupę tematyczną stanowią obrazy o charakterze sakralnym, pochodzące w przeważającej części z lat pięćdziesiątych. Zespół prac tej grupy na wystawie był może mniej reprezentacyjny z tej racji, że większość z nich powstawała na konkretne zamówienia kościelne, zdobiąc dzisiaj wiele ołtarzy w kościołach Pomorza i Wielkopolski. Należą do nich m.in.: obraz św. Jana Chrzciciela w kościele w Stargardzie Szczecińskim, obraz Chrystusa w kościele na Śródce w Poznaniu, czy też freski w kościele św. Stanisława Biskupa w Nakle. Na wystawie prezentowany był m.in. bardzo okazały - jeden z późniejszych już obrazów Jasnocha - św. Jan Kanty. Na podstawie zachowanych obrazów religijnych, a także tych nie odnalezionych, znanych jedynie z reprodukcji, można stwierdzić, że artysta potrafił wspaniale wykorzystać swój rzetelny, realistyczny warsztat portrecisty w bogatej, czasami niekonwencjonalnej ikonografii świętych.

Czwarta dość pojemna grupa obrazów obejmuje pejzaż, kompozycje rodzajowe i alegoryczne. Są to z reguły prace mniejszych rozmiarów, często w formie szkicu lub akwarelowej notaty, powstałe w czasie wojennej tułaczki artysty po Europie. Mieści się tu m.in.: cykl trzech przedstawień obozu jenieckiego w Szwajcarii z 1941 r., delikatne pejzaże znad Morza Śródziemnego z 1946 r., alegoryczne wyobrażenia zniewolonej Polski, jak również akty.

Artystyczna działalność Jasnocha jest jednak tylko jednym z elementów jego bogatej biografii. Absolwent Collegium Marianum w Pelplinie, Szkoły Malarstwa Akademickiego w Berlinie, Wyższej Szkoły Sztuk Plastycznych w Scharlottenburgu, Akademii Sztuk Pięknych w Krakowie, zapisał także wspaniałą kartę jako uczestnik Powstania Wielkopolskiego, powstań śląskich, wojny polsko - rosyjskiej w 1920 r. i oficer w stopniu kapitana na frontach Europy w czasie II wojny światowej. O ile jednak bardziej szczegółową biografię artysty wydobyły z zapomnienia opublikowane artykuły, o tyle studyjna wystawa w chojnickim muzeum umożliwiła po raz pierwszy bardziej gruntowne poznanie skali malarskiego talentu Kazimierza Jasnocha i specyfiki jego twórczości, zasługującej bez wątpienia na uważniejszą refleksję.

Barabara Zagórska

FILIGRANY ZE ZBIORÓW FRANCISZKA PABICHA NA TLE DZIEJÓW RĘKODZIEŁA PAPIERNICZEGO ,1998

Wystawa zbioru znaków wodnych widocznych w przeźroczu papieru miała charakter edukacyjny. Prezentowała unikalną kolekcję 50 filigranów ze zbioru chojnickiego badacza papiernictwa pomorskiego, rysownika i zamiłowanego historyka regionu Franciszka Pabicha (1909 - 1989). Wystawa była pierwszym tak szeroko zakrojonym przeglądem dokonań Pabicha w zakresie filigranistyki Pomorza.

Franciszek Pabich był długoletnim sekretarzem sądowym w Chojnicach, znanym w regionie jako historyk, twórca rysunkowych rekonstrukcji dawnej architektury miasta, współzałożyciel i redaktor „Baszty" (l. 70-te), „Zeszytów Chojnickich" (od 1964 r.), autor „Małego Leksykonu Chojnickiego". Jego pasja gromadzenia filigranów z czasem przerodziła się w poszukiwania badawcze.

Badania Pabicha dotyczyły obszaru Pomorza Gdańskiego i Zachodniego aż po Zalew Szczeciński, w szczególności jednak interesował go teren Kaszub. Obejmowały one systematyzację znaków wodnych pod względem tematu, chronologii, określania nazwisk papierników, przyporządkowania filigranów poszczególnym papierniom. Pabich jest autorem opracowania monograficznego 177 filigranów pomorskich z przedstawieniem Madonny z Dzieciątkiem, zbiorów „Filigrany Papierni Kaszubskich" i „Papiernie nad Zatoką Gdańską". Zdołał zgromadzić kolekcję ok. 1200 znaków z obszaru Pomorza. Ustalił nazwy i zlokalizował ponad 100 pomorskich młynów papierniczych. Wyniki swych poszukiwań systematycznie publikował w formie szeregu artykułów przyczynkarskich w „Pomeranii" i „Przeglądzie Papierniczym", w których badania znaków starał się poprzeć rekonstrukcją dziejów własności papierni. Mało znana jest jego analiza zachowanego egzemplarza Historii Miasta Chojnic I.G. Goedtkego z 1724 r., w której opisał filigrany i ustalił skąd pochodzi papier do druku książki. W jednym z artykułów tak pisał o swojej pracy:

„W poszukiwaniach moich badam wszystkie możliwe źródła: stare akta hipoteczne, sądowe, notarialne, księgi wieczyste, miejskie, parafialne - w szczególności wiejskie, kroniki, stare cenniki, listy prywatne, umowy, przywileje, ocalałe od zagłady dokumenty i starodruki.(...) Znaki wodne odrysowuję od oryginału na przeźroczystej kalce technicznej, przy czym zaznaczam kresy w centymetrach a żeberka w milimetrach. Podaję wymiar arkusza i wymiar filigranu w centymetrach, nadto odnotowuję znak pomocniczy i gmerki, rok datowanego rękopisu, źródło pochodzenia oraz krótką informację o dokumencie. Zaznaczam również po jakiej stronie arkusza znajduje się filigran, a po jakiej znak pomocniczy. Ostatnio numeruję kresy, podając w którym polu umieszczony jest rysunek znaku wodnego.(...) każdy odrys porównuję, a posiadane od razu odrzucam. Odrysy, które następnie przenoszę czarnym tuszem na biały papier, układam w tzw. rodziny, każdy odrys jest numerowany, rodziny idą w kolejności wg alfabetu.(...) Najbardziej ciekawy pod względem bogatej fantazji kompozycyjnej jest teren kaszubski, w którego młynach papierniczych produkowano papier ze znakiem wodnym o motywach prymitywnych, ludowo-kaszubskich. Najliczniej występują filigrany z Matką Boską; (...) Nie ma papierni kaszubskiej, w której by nie produkowano papieru z Madonną.(...) Pospolite znaki wodne to ryba, korona, drzewa iglaste, zwierzęta, znak z ulem w kwietnym wieńcu, trąbka myśliwska względnie pocztowa, winiety."

W realizacji swych zainteresowań papiernictwem Pabich współpracował z Międzynarodowym Stowarzyszeniem Historyków Papiernictwa w Moguncji, Muzeum Książki i Papiernictwa w Lipsku, Instytutem Celulozowo-Papierniczym w Łodzi, Muzeum Papiernictwa w Dusznikach Zdroju oraz z wieloma historykami i kolekcjonerami filigranów.

Kolekcja znaków wodnych ze zbioru F. Pabicha, opatrzonych datami i miejscowościami lokalizacji papierni, została wyeksponowana na wystawie w formie 8 plansz zawierających tematyczne rodziny filigranów z następującymi motywami: Madonna z Dzieciątkiem, św Wawrzyniec, orzeł, ryba, drzewo, gałązka kwiatowa, kartusz herbowy, kotwica, jeleń oraz osobno z motywami papierni bydgoskiej. Zbiór oryginalnych

filigranów uzupełniony został 6 planszami z przerysami znaków papierni kaszubskich na specjalnym papierze czerpanym, pozyskanym w Instytucie Celulozowo-Papierniczym w Łodzi. Przerysy unaoczniały rozmaitość motywów i form filigranów ze względu na umiejscowienie papierni. Elementem wprowadzającym do wystawy i przygotowującym do recepcji tej swoistej sztuki ukrytej w arkuszach starego papieru był komentarz historyczny opisujący dzieje pisma i rozwój materiałów pisarskich od ich starożytnych początków, sięgających Mezopotamii, Egiptu i Cesarstwa Chin. Kolejne plansze unaoczniały wynalezienie papieru (Caj Lun 62-121) w Chinach, stałe doskonalenie technologii rękodzieła papierniczego w Chinach, Korei i Japonii. Dodatkowo zamieszczone rysunki poglądowe obrazowały sposoby pozyskiwania papierowych arkuszy za pomocą form papierniczych z sitami żeberkowymi. Szkicowe mapy informowały o drodze i czasie rozprzestrzeniania się tajemnicy produkcji papieru do Europy oraz rozwoju rzemiosła w poszczególnych krajach. Kopie XVII i XVIII - wiecznych rycin wzbogacały nasze wyobrażenie o urządzeniach w młynach papierniczych, o formach pracy czerpalnika masy papierowej, wykładacza obsługującego sita, czy zbieracza przesuszonych arkuszy papieru. Wraz z rozwojem rękodzieła zilustrowano rozwój sztuki filigranu - tj. konturowego znaku ukazującego się w przeźroczu papieru, powstałego z aplikacji na sicie żeberkowym specjalnie ukształtowanego cienkiego drutu. Sposób „naszycia" filigranu pokazano za pomocą oryginalnego sita żeberkowego z manufaktury w Jeziornej pod Warszawą. Komentarz informował ponadto o funkcji filigranów w handlu papierem, wykrywaniu fałszerstw, przybliżał historię rozwoju polskiego papiernictwa z uwzględnieniem najstarszych papierni. Istotnym elementem wystawy była dwujęzyczna mapa papierni na terenie Pomorza, rekonstruująca badania Franciszka Pabicha.

Uzupełnienie wystawy, jak również dopełnienie charakterystyki dokonań F. Pabicha w zakresie historii pomorskiego papiernictwa, stanowiły jego publikacje i rękopisy rozmieszczone w 4 gablotach, (w tym m.in. czekający na publikację „Słownik papierników czynnych w pomorskich młynach papierniczych...").

4. Różnorodna działalność edukacyjna

Zgodnie z zapotrzebowaniem szkół Muzeum prowadzi lekcje muzealne dla dzieci i młodzieży szkół podstawowych i średnich - bezpośrednio na ekspozycjach lub w szkołach. Tematyka lekcji muzealnych w szczególności związana jest z ekspozycjami stałymi. Największą popularnością cieszyły się tematy związane z historią i archeologią regionu, wśród nich m.in. : „Ruch filomacki w gimnazjum chojnickim", „Regionalista Julian Rydzkowski", „Kręgi kamienne w Leśnie i Odrach, „Z pradziejów Ziemi Chojnickiej". Pracownicy Muzeum wielokrotnie opracowywali i udostępniali materiały na konkretne zapotrzebowania szkół, np. dla Szkoły Podstawowej Nr 1 w związku z nadaniem szkole imienia założyciela Muzeum Juliana Rydzkowskiego (1995 r.). Dostosowując się do programu szkolnego dla wszystkich szkół podstawowych opracowano temat „Miejsca pamięci w Chojnicach". Dla liceum przygotowano dokumentację fotograficzną dotyczącą historii Liceum Ogólnokształcącego im. Filomatów Chojnickich.

Inną formą działalności edukacyjnej oferowanej młodzieży szkół podstawowych, średnich i wyższych jest udostepnianie księgozbioru Biblioteki Muzealnej, opracowywanie tematycznych zestawów bibliograficznych, doradztwo oraz prowadzenie konsultacji merytorycznej, zwłaszcza w zakresie tematu „chojniciana" z autorami prac dyplomowych, magisterskich i innych. Przykładowo w 1997 r. w czytelni muzealnej udostępniono 535 książek, 194 czasopisma, 47 zbiorów specjalnych i 4 dokumenty życia społecznego; w 1998 r. - 614 książek, 282 czasopisma, 45 zbiorów specjalnych.

Od 1995 r. corocznie dział sztuki muzeum włącza się w organizację Ogólnopolskiego Konkursu Plastycznego dla Dzieci i Młodzieży pt. „Moja przygoda w muzeum", któremu patronują obok Muzeum Okręgowego w Toruniu - Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego i Ministerstwo Edukacji Narodowej. Do stałych prac w tym zakresie należy organizacja etapu regionalnego konkursu z wytypowaniem laureatów i urządzeniem ekspozycji prac plastycznych wybranych na wystawę ogólnopolską w toruńskim muzeum.

W 1998 r. pracownicy Muzeum przygotowali w ramach współpracy z Agencją Rozwoju Turystyki Wiejskiej „Kaszub" - cykl wykładów poświęconych historii, etnografii i sztuce miasta i regionu dla słuchaczy kursu na przewodników turystycznych.

Od wielu lat dział etnograficzny Muzeum jest organizatorem Jarmarku Kaszubskiego, na którym popularyzuje się ludowe rękodzieło poprzez aranżację pokazów pracy znanych współczesnych twórców ludowych. W ciągu 4 lat miały miejsce wielokrotnie pokazy lepienia naczyń glinianych, wyplatania koszy z korzeni, haftu kaszubskiego (p. str. 32).

Inną formą działalności edukacyjnej są wykłady i sesje popularno-naukowe. W tej dziedzinie współpracowaliśmy z Zakładem Archeologii Pomorza Uniwersytetu Łódzkiego, reprezentowanym przez dra Krzysztofa Walentę oraz pp. Krystynę i Macieja Trzcińskich. W marcu 1998 r. odbyło się seminarium pt. „Chojnice i Pomorze Wschodnie w średniowieczu".

Organizatorami seminarium byli: Muzeum Historyczno-Etnograficzne w Chojnicach, Zakład Archeologii Pomorza Instytutu Archeologii Uniwersytetu Łódzkiego, Stowarzyszenie Naukowe Archeologów Polskich Oddział w Łodzi oraz Urząd Miejski w Chojnicach. Na seminarium, które odbyło się w sali posiedzeń ratusza, naukowcy z Łodzi, Gdańska i Torunia poruszali tematy związane z najnowszymi odkryciami archeologicznymi oraz heraldycznymi dotyczącymi Chojnic.

Przedstawiono następujące referaty:
- „Lignum militare - czyli rzecz o wojskowej roli drewna w średniowieczu", prof. dr hab. Jan Szymczak, Uniwersytet Łódzki;
- „Zabytki uzbrojenia jako źródło do dziejów miast pomorskich", prof. dr hab. Marian Głosek, Instytut Archeologii i Etnologii PAN;
- „Z dziejów herbu chojnickiego", prof. dr hab. Błażej Śliwiński, dr Beata Morzejko, Uniwersytet Gdański;
- „Średniowieczne budownictwo drewniane w Chojnicach na tle porównawczym", prof. dr hab. Romana Barnycz - Gupieniec, Uniwersytet Łódzki;
- „Chojnice w świetle najnowszych badań archeologicznych", dr Krzysztof Walenta, Uniwersytet Łódzki;
- „Analiza i konserwacja zabytków skórzanych i drewna z badań wykopaliskowych w Chojnicach na tle porównawczym", mgr Małgorzata Grupa, Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu;
- „Datowanie dendrochronologiczne drewna z średniowiecznych warstw kulturowych w Chojnicach", dr Andrzej Zielski, Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu.

Szczegółowe materiały z seminarium zostaną opublikowane w samodzielnym wydawnictwie.

Muzeum wraz z Zakładem Archeologii Pomorza Instytutu Archeologii Uniwersytetu Łódzkiego było też organizatorem „Muzealnych spotkań z archeologią", w trakcie których dr Krzysztof Walenta zaznajamiał miłośników tej dziedziny nauki z najnowszymi odkryciami na terenie Ziemi Chojnickiej. Do tej pory odbyły się trzy spotkania, na których poruszano następujące tematy:

- „Kasztelania Zaborska w świetle badań archeologicznych" (25. IV. 1995 r.),
- „Pradzieje Ziemi Chojnickiej" (3. VII. 1997 r.),
- „Czyj pierścień - czyli ostatnie odkrycia archeologiczne w Leśnie" (21. XI. 1997 r.).

Wielokrotnie również udostępniano salę ekspozycyjną, zwłaszcza Galerii celem organizacji wieczorów autorskich, spotkań z poezją, promocji książek. W marcu 1997 r. odbyła się promocja książki wydanej przez Muzeum pt. „Chojnice - miasto i ludzie na starej fotografii". Ponadto pracownicy Muzeum wielokrotnie udzielali wywiadów dla prasy, radia i telewizji regionalnej.

III. WSPÓŁPRACA Z TWÓRCAMI LUDOWYMI

Muzeum, w ramach działu etnograficznego, niezmiennie od wielu lat, podejmuje działania mające na celu ochronę sztuki ludowej i utrzymanie stałego kontaktu z jej twórcami. Do działań tych zalicza się organizowanie konkursów - współczesnej sztuki ludowej Kaszub (XV edycja - 1995 r.), na szopkę bożonarodzeniową (I ogólnopolski - 1997 r.), współudział w organizacji konkursu międzywojewódzkiego sztuki ludowej (V edycja - 1997 r.) oraz informowanie twórców o konkursach odbywających się w całej Polsce, obejmujących różne dziedziny sztuki ludowej i różnorodną tematykę.

Popularyzacji sztuki ludowej służą coroczne Jarmarki Kaszubskie oraz wystawy - pokonkursowe, prezentacje dorobku twórczego (1997 r. - „W kręgu haftu" - wystawa hafciarki i instruktorki Aleksandry Lubińskiej), wydawnictwa im towarzyszące, artykuły nt. pracy twórców ludowych w innych publikacjach, wywiady w mediach. Na wspomnienie zasługuje w tym miejscu podjęcie współpracy z Królewskim Związkiem Hafciarskim w Anglii, organizacja i uczestnictwo we wspólnych spotkaniach hafciarek kaszubskich z Koła im. A. Makowskiego w Chojnicach i hafciarek angielskich. W ramach tej współpracy opracowano bogaty materiał opisowy i fotograficzny do wydania w Anglii teki haftów kaszubskich oraz artykuły do publikacji w periodyku Związku Hafciarskiego.

Dział etnograficzny posiada dokumentację na temat życia i dorobku twórczego poszczególnych twórców regionu chojnickiego, stale uzupełnianą o informacje dotyczące ważnych dokonań twórcy i fotografie znaczących dla twórczości prac. Na podstawie tej dokumentacji wydaje się opinie twórcom ubiegającym się o status twórcy ludowego i członkostwo w Stowarzyszeniu Twórców Ludowych oraz wnioskuje o przyznanie nagród (np. nagrody im. O. Kolberga) i stypendiów twórczych (fundowanych do 1998 r. przez Urząd Wojewódzki w Bydgoszczy twórcom ludowym z b. województwa bydgoskiego). Muzeum organizowało coroczne wspólne wyjazdy na imprezy „Jesieni na Pałukach" w Żninie, gdzie odbywały się kiermasze sztuki ludowej i wręczano twórcom stypendia.

Zacieśnieniu więzi między twórcami ludowymi a muzeum służą wspólne spotkania, np. z okazji uroczystych obchodów jubileuszy twórczych - kół hafciarskich, poszczególnych hafciarek, zespołów pieśni i tańca (np. 1995 r. - 60-lecie urodzin i 30-lecie pracy twórczej Stanisławy Betyny; 1996 r. - 30-lecie Zespołu Haftu Artystycznego w Tucholi; 10-lecie zespołu haftu przy PSS „Społem" w Chojnicach). Przygotowując prace konkursowe twórcy często korzystają z osobistych kontaktów z muzeum i konsultacji z muzealnikami.

Muzeum w Chojnicach od kilku lat uczestniczy w programie Ministerstwa Kultury i Sztuki pn. „Ginące zawody". Opracowano i na bieżąco uzupełnia się materiały o twórcach ludowych regionu chojnickiego do centralnej bazy danych, która powstała w Ośrodku Dokumentacji i Informacji Etnograficznej PTL przy Katedrze Etnologii Uniwersytetu Łódzkiego. Materiały te zostały opublikowane w informatorze o realizacji programu pt. „Piękno użyteczne czy piękno ginące" wydanym przez PTL w 1997r.

1. KONKURS WSPÓŁCZESNEJ SZTUKI LUDOWEJ KASZUB, 1995

Po pięcioletniej przerwie muzeum wznowiło edycję konkursu sztuki ludowej. W latach 1991 - 94 organizowano jedynie wystawy twórczości ludowej, a w 1992 r. konkurs odbył się w dwóch etapach: na wiosnę zorganizowano przegląd współczesnego haftu na Pomorzu, w zimie zaś konkurs pt. „Boże Narodzenie w rzeźbie ludowej".

W konkursie wzięło udział 90 twórców z województw: bydgoskiego, gdańskiego i słupskiego. Przedstawili oni 445 prac w 9 dziedzinach. Tradycyjnie już, niezwykle bogato, zaprezentowały się wszystkie kaszubskie ośrodki hafciarskie. Interesujący zestaw prac przedstawili rzeźbiarze. Wartościowe, nawiązujące do tradycji, były obrazy na szkle i zabawki ludowe. Cieszył niezmiernie, choć skromny, udział twórców reprezentujących ginące już dziś dziedziny rękodzieła ludowego jak: garncarstwo, plecionkarstwo, rogarstwo i wyrób instrumentów ludowych.

Łącznie przyznano 77 nagród i wyróżnień. W hafcie nagrody specjalne uzyskały: Stanisława Betyna z Tucholi, Irena Muchowska i Alicja Nowaczyk z Chojnic. Józef Chełmowski z Brus zdobył I nagrodę za rzeźby oraz nagrodę za najciekawsze zabawki. Wśród obrazów na szkle najwyżej oceniono zestaw przedstawiony przez Halinę Krajnik-Kostkę z Kościerzyny. Czesława Birra z Mściszewic nagrodzono za ptaszki ludowe i instrumenty. Wyróżniono ponadto garncarzy - Ryszarda i Jarosława Arkuszyńskich z Człuchowa, rogarza Rudolfa Kręckiego z Brodnicy Górnej oraz plecionkarza Józefa Kropidłowskiego z Niezabyszewa k. Bytowa.

Wybrane prace prezentowane były na wystawie pokonkursowej w Bramie Człuchowskiej od grudnia 1995 r. do końca sierpnia 1996 r.

2. I OGÓLNOPOLSKI KONKURS DLA RZEŹBIARZY LUDOWYCH NA SZOPKĘ BOŻONARODZENIOWĄ, 1997

Muzeum w Chojnicach po raz pierwszy było organizatorem konkursu na rzeźbę ludową o zasięgu ogólnopolskim. Głównym celem konkursu była szeroka popularyzacja ludowych szopek bożonarodzeniowych. Jego oryginalność zaś polegała na tym, że klasyczna wystawa pokonkursowa w salach muzealnych zastąpiona była prezentacją konkursowych szopek w witrynach sklepowych w mieście, a właściciele sklepów partycypowali w kosztach organizacyjnych.

Na konkurs wpłynęło 46 szopek od 27 autorów, reprezentujących różne regiony etnograficzne Polski. Jury konkursu pod przewodnictwem dra A. Błachowskiego z Torunia stwierdziwszy, że w zasadzie wszystkie prace związane są z tradycyjną ikonografią szopki bożonarodzeniowej, przyjęło walory artystyczne jako główne kryterium oceny i przyznało nagrodę I Marianowi Opisowi z Wrocławia oraz cztery nagrody równorzędne: Eugenii i Małgorzacie Skibińskim z Kutna, Grzegorzowi Szewczykowi z Kozienic, Henrykowi Tarce z Żychlina i Józefowi Walczakowi z Więcborka.

Prezentacja konkursowych szopek w witrynach sklepowych trwała od 6 grudnia 1997 r. do lutego 1998 r.

3. JARMARK KASZUBSKI 1995 - 1998

Jarmark Kaszubski - jako jedna z form mecenatu nad twórczością ludową - wszedł na stałe do kalendarza imprez w muzeum, w Chojnicach i w regionie. Uczestniczyło w nim corocznie kilkudziesięciu twórców ludowych - rękodzielników i rzemieślników - prezentujących wytwory z różnych dziedzin. Oprócz twórców z całych Kaszub, zapraszano do udziału reprezentantów innych, często odległych regionów etnograficznych Polski. Prezentowali się w Chojnicach między innymi rzeźbiarze z Mazowsza i wytwórcy zabawek z Żywca.

Niezwykle bogato przedstawiały się co roku stoiska hafciarek reprezentujących wszystkie kaszubskie ośrodki hafciarskie. Bardzo ciekawe, nawiązujące do tradycji, były rzeźby ludowe, snycerskie dekoracje, rozmaite ozdoby z drewna, kolorowe ptaszki, czy cieszące się dużą popularnością - kolorowe ludowe zabawki - drewniane i ceramiczne. Na jarmarku można było ponadto podziwiać lub kupić - do dziś znane na Kaszubach - rogowe tabakierki i bursztynowe ozdoby. Udział w jarmarku był również okazją, by samodzielnie ulepić gliniany garnek na kole garncarskim, nauczyć się wyplatać koszyki z korzeni, obserwować pracę hafciarek i rzeźbiarzy.

Towarzyszące prezentacjom twórców ludowych koncerty kapel i staranna oprawa scenograficzna - sprawiły, że jarmarki cieszyły się dużym uznaniem, a udział w nich był prawdziwym ludowym świętem, zarówno dla twórców ludowych, jak i dla odbiorców sztuki (fot. 17).

W 1998 r. odbył się już 23 „Jarmark Kaszubski" w Chojnicach.

IV. DOKUMENTACJA, OCHRONA I KONSERWACJA ZABYTKÓW

1. Dokumentacja zbiorów

Do statutowych zadań muzeum należy systematyczne opracowywanie katalogu naukowego, magazynowego i rzeczowego zbiorów. Zawiera się w tym zakładanie na bieżąco kart katalogowych obiektów pozyskiwanych do zbiorów muzealnych, sporządzanie dokumentacji fotograficznej oraz stałe prowadzenie prac badawczych nad poszczególnymi muzealiami i kolekcjami. Przykładowo w 1997 r. osoby prowadzące 3 działy: etnograficzny, archeologiczno - historyczny oraz sztuki opracowały łącznie 746 kart katalogu naukowego. Ponadto opracowano 750 kart księgozbioru muzealnego oraz wykonano dokumentację fotograficzną w ilości 456 zdjęć. W tym roku sporządzono

również inwentarz Kolekcji Albina Makowskiego obejmujący 2276 pozycji. Systematycznie uzupełniano dokumentację tzw. „starych zbiorów" działu archeologiczno-historycznego. W 1998 r. opracowano łącznie 478 kart naukowych, 896 kart księgozbioru muzealnego. W dziale dokumentacji fotograficznej przybyły 674 zdjęcia.

2. Ochrona zbiorów

We wszystkich obiektach muzealnych zaopatrzonych w systemy alarmowe, na bieżąco przeprowadza się kontrolę systemów zabezpieczających. W 1995 r. kontynuowano prace remontowe Bramy Człuchowskiej prowadzone od 1993 r. w związku z postępującym procesem niszczenia jej zabytkowej substancji. Po wyczyszczeniu i impregnacji więźby dachowej, zmianie pokrycia dachowego oraz zamontowaniu metalowych ściągów na wszystkich kondygnacjach w 1993 r., remoncie ściany południowej w 1994 r., w 1995 r. przeprowadzono gruntowny remont ściany zachodniej, przejazdu pod bramą (przywracając pierwotny kształt wykrojowi łuku). W następnym roku wykonano konserwację ścian wschodniej i północnej. Remont Bramy Człuchowskiej przeprowadzony został pod ścisłym nadzorem Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Bydgoszczy Macieja Obremskiego.

W 1997 r. podjęto adaptację pomieszczeń piwnicznych w budynku Starostwa Powiatowego na magazyny muzealne. Pomieszczono tam zbiory archeologiczne oraz sztuki. Dla zbiorów sztuki wykonano specjalny stelaż metalowej konstrukcji z wysuwanymi ażurowymi ramami. W tym samym roku adaptowano pomieszczenie w Baszcie Wroniej na pracownię komputerową, przeznaczoną docelowo na tworzenie komputerowej inwentaryzacji zbiorów.

W sierpniu 1998 r., z powodu kolizji samochodowej, znacznie uszkodzona została chata podcieniowa w Silnie stanowiąca Oddział Budownictwa Regionalnego. Zbiory eksponowane w chacie natychmiast przewieziono do magazynu muzealiów w Chojnicach, chatę zabezpieczono czekając na decyzję konserwatora wojewódzkiego i władz gminy dotyczącą jej rekonstrukcji.

3. Konserwacja zbiorów

Muzeum w Chojnicach nie posiada pracowni konserwatorskiej ze względu na brak możliwości w tym zakresie. Przeprowadza się natomiast prace zabezpieczające o charakterze doraźnym, jak odkurzanie, powierzchniowe czyszczenie zbiorów metalowych, obiektów drewnianych, wyklejanie, uzupełnianie gipsem brakujących części naczyń i ich rekonstrukcja w zbiorach archeologicznych. O pełną konserwację, zwłaszcza najcenniejszych zbiorów z poszczególnych działów Muzeum zabiega w ramach wieloletniej współpracy z odpowiednimi instytutami Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu.

W latach 1995 - 1998 dział historyczno - archeologiczny przekazał do konserwacji Instytutowi Archeologii i Etnografii UMK w Toruniu zabytki skórzane - buty średniowieczne i fragmenty obuwia (41 obiektów) oraz zabytki metalowe - żelazka i zamki do drzwi (15 obiektów). Do końca 1998 r. zakonserwowano 44 zabytki. Ponadto w zakresie zbiorów historycznych został naprawiony i zakonserwowany zegar stojący z XVIII w.

Dzięki przychylności dyrektora Zakładu Konserwacji Malarstwa i Rzeźby Polichromowanej Instytutu Zabytkoznawstwa i Konserwatorstwa UMK - prof. Marii Roznerskiej udało się przeprowadzić konserwację kolejnych dwóch obrazów olejnych ze zbioru sztuki: portretów mieszczańskich kobiety i mężczyzny z niezapominajkami, z przełomu XVIII/XIX w. Ponadto w ramach współpracy międzymuzealnej Pracownia Konserwacji Muzeum Okręgowego w Bydgoszczy przeprowadziła renowację olejnego portretu kobiety w czepcu z XIX w., który następnie, zgodnie z zaleceniami, skierowano do ekspertyzy do Muzeum Narodowego w Krakowie.

Biblioteka Muzealna przekazała do konserwacji w Zakładzie Konserwacji Papieru i Skóry w Toruniu 2 starodruki:

- Kirchen Ordnung im Lande zu Pommerin, Stettin 1690
- Jus Culmense ex ultima revisione oder das ..., Danzig 1745.

V. GROMADZENIE ZBIORÓW

1. Muzealia

W 1995 roku dział etnograficzny powiększył się o 7 darów, wśród których znalazły się 4 prace z haftem kaszubskim darowane przez Irenę Muchowską, wykonane przez jej matkę - Teodozję Szamocką w l. 1930 - 40.

W 1996 r. przybyły 53 obiekty etnograficzne, w tym 4 dary i 49 zakupów na kwotę 2.612,30, stanowiące, poza jednym wyjątkiem, część wybranych prac nagrodzonych w XV Konkursie Współczesnej Sztuki Ludowej Kaszub (rzeźby, plecionki, ceramika, tabakierki rogowe, instrumenty, ptaszki, hafty, obrazy na szkle). Drugą część prac nabyto w 1997 r. Były to, oprócz wyżej wymienionych dziedzin, zabawki ludowe. Ponadto zakupiono szopkę bożonarodzeniową oraz kanię - rekwizyt obrzędowy do kaszubskiego zwyczaju świętojańskiego „Ścinanie kani". W sumie za kwotę 3.032 zł nabyto 22 obiekty etnograficzne.

Zbiory etnograficzne w 1998 r. powiększyły się o 4 dary (hafty Aleksandry Lubińskiej i rzeźby uczestników pleneru w Sominach) i o 3 tzw. pozyskania własne. Są nimi drewniane polichromowane figury: Matki Bożej Łąkowskiej , św. Rocha i św. Rozalii. Znajdowały się one w kapliczce przydrożnej, pochodzącej z 1856 r., w miejscowości Biała k. Legbąda. Muzeum przejęło rzeźby w trosce o ich należyte zabezpieczenie, a w ich miejsce umieściło kopie wykonane przez rzeźbiarza ludowego, Zygmunta Kędzierskiego.

W latach 1995 - 98 dział historyczny wzbogacił się o 72 dary i 3 zakupy (zakupy za kwotę 25,10 zł). Są wśród nich, szczególnie dla nas cenne, przedmioty związane z historią Chojnic - narzędzia do znakowania koni miejskich w Chojnicach z lat 30-tych XX w., moneta 50 gr 1 Bonu Strzelców w Chojnicach, odznaka pamiątkowa Bractwa Kurkowego w Chojnicach projektu ofiarodawcy - Jerzego Rudnika, Pocztowa Księga Dostawcza Poczty Chojnice z 1913 r., matryca Fabryki Przyborów Pszczelarskich w Chojnicach z okresu międzywojennego, pieczęć królewskiego kata powiatu chojnickiego oraz metalowa matryca dokumentu z pieczęciami Magistratu w Chojnicach. Interesującym darem jest też zbiór plakietek ceramicznych z cyklu „Odznaki Wojska Polskiego 1914 - 1945" wykonanych przez mieszkającego w Anglii, polskiego rzeźbiarza i projektanta Janusza Lewalt - Jezierskiego. Plakietki po śmierci artysty podarowała muzeum jego żona Barbara Dudzińska - Jezierska. W 1998 r. o kolejne dary powiększyła się kolekcja Leona Stanisława Kaweckiego - plakaty, koperty okolicznościowe, zakładki książkowe, drzeworyt „Geronimo".

W 1995 r. zbiory archeologiczne wzbogaciły się o dwa cenne dary - hełm typu kapalin z XIV/XV w., wydobyty w trakcie prac archeologicznych prowadzonych w Leśnie pod kierunkiem dra Krzysztofa Walenty z Uniwersytetu Łódzkiego oraz krzemienny sztylet typu skandynawskiego z wczesnego okresu brązu, znaleziony przypadkowo w Charzykowach.

W 1995 r. dział sztuki wzbogacił się o 7 obiektów, w tym 5 darów, wśród których na uwagę zasługuje obraz Włodzimierza M. Kunza z Krakowa „Ogród" wpisany do zbioru Galerii Sztuki Polskiej. Zakupiono 2 obiekty o łącznej wartości 4160 zł, w tym portret Maryanny z Ciecierskich Skórzewskiej, żony Franciszka Dobrogosta Skórzewskiego, którego portret zakupiono w roku poprzednim. Obydwa portrety namalowane w I poł. XIX w. sygnowane nazwiskiem znanego poznańskiego malarza Fabiana Sarneckiego powiększyły muzealną galerię portretów.

W 1996 r. do zbioru sztuki przybyło 8 darów, wśród których znalazła się m.in. litografia Oldemeiera „Ratusz miejski przy rynku" z 1917 r. (powiększyła zbiór grafiki gromadzony w zakresie tematycznym „Chojniciana") oraz cztery prace współczesnych artystów polskich gromadzone w Galerii Sztuki Polskiej: Czesława Rzepińskiego „Alpinarium" (olej, 1960), Witolda Urbanowicza „Wielki łowczy" (olej, 1980), Waldemara Świerzego „Projekt plakatu - Tadeusz Kantor 1915 - 1990" (tech. mieszana, 1991) i Kiejstuta Bereźnickiego „Martwa natura" (olej, 1995).

W 1997 r. pozyskano do zbiorów sztuki 5 obiektów drogą zakupu o wartości łącznej 1610 zł oraz 4 dary. Galeria Sztuki Polskiej wzbogaciła się o obraz olejny Janusza Trzebiatowskiego „Pejzaż erotyczny", podarowany po wystawie autorskiej. Również po wystawie trafił do zbioru sztuki w formie daru linoryt barwny „Słoneczniki" Otylii Meyer z 1989 r. Z zakupów na uwagę zasługują cztery prace - 3 pastele i 1 linoryt Jana Duraja - pejzażysty z Charzyków oraz „Martwa natura z waltornią" Zenona Korytowskiego z Tucholi, ucznia H. Rudzkiej - Cybisowej.

W 1998 r. do zbioru sztuki trafiło 7 obiektów: 3 zakupione za kwotę 1200 zł oraz 4 dary. Przedmiotem zakupu były m.in. grafika Franciszka Konitzera - Widok na Bramę Człuchowską, z okresu międzywojennego oraz akwarela przedstawiająca chojnicką farę z 1944 r. Do cennych darów z tego roku zaliczyć należy „Martwą naturę z rakiem" Zenona Korytowskiego z 1985 r. , jak również dwie miniatury rzeźbiarskie z brązu Bronisława Chromego z Krakowa „Smok Wawelski" i „Sówka", włączone do zbioru Galerii Sztuki Polskiej. Łączna wartość zakupów do zbioru sztuki w omawianych czterech latach wynosiła 6970 zł.

W okresie 1995 - 98 zbiór muzealiów powiększył się łącznie o 197 sztuk. Z powyższej liczby zakupiono 84 obiekty za pośrednictwem Komisji Zakupu Muzealiów, 110 otrzymano w darze, 3 pozyskano we własnym zakresie. W dniu 31 grudnia 1998 r. Muzeum posiadało 8786 obiektów o łącznej wartości 84.719,77. Notuje się znaczny spadek zakupu muzealiów w stosunku do lat poprzednich spowodowany brakiem środków finansowych.

2. Biblioteka, archiwalia

W 1995 r. biblioteka muzealna wzbogaciła się o 29 egzemplarzy wydawnictw zwartych i 42 jednostki inwentarzowe czasopism. Zakupiono 24 egz. książek o wartości 309 zł i 38 czasopism jedn. o wartości 332,20 zł. Jako dary i przekazy otrzymano 9 pozycji. Do najciekawszych nabytków zaliczyć trzeba: „Budownictwo ludowe Kaszubów", „Katalog dawnych map", 9. t. „Roczników Gdańskich".

W 1996 r. przybyło 62 pozycje, w tym 46 egz. wydawnictw zwartych, 15 jedn. inwentarzowych czasopism i 1 poz. zbiorów specjalnych. Na zakup książek wydano 1.448,98 zł, czasopism 149,00 zł zbiorów specjalnych 35,00 zł. Do najciekawszych nabytków należą: albumy „Józef Chełmoński" i „Bolesław Chromy", „Sztuka zwana naiwną" A. Jackowskiego, „Sprawozdanie i budżet Chojnickiego Wydziału Powiatowego" za lata 1930-31.

W ciągu roku 1997 przybyło 66 egz. wydawnictw zwartych, 21 jednostek inwentarzowych czasopism i 40 pozycji zbiorów specjalnych. Zakupiono 26 egz. książek o wartości 830,68 zł. czasopism - 21 jedn. o wartości 251,90 zł i 40 jedn. zbiorów specjalnych o wartości 303,30 zł. Wśród zakupionych pozycji na szczególną uwagę zasługują: „Rękodzieło papiernicze" J. Dąbrowskiego, „Ilustrowany skorowidz pieniędzy polskich" E. Kopickiego, pocztówki Chojnic z lat 1912 - 1970.

W roku 1998 do biblioteki kupiono 39 woluminów wydawnictw zwartych na sumę 1.551,30 zł, 12 jednostek inw. czasopism na sumę 155,90 zł, 9 jedn. dokumentów życia społecznego na sumę 197,00 zł i 71 pozycji zbiorów specjalnych na sumę 643,00 zł. Do najciekawszych nabytków należą: „Słownik Biograficzny Pomorza Nadwiślańskiego", t. 2-4, „Słownik artystów polskich", t. 5 i 6, „Herbarz szlachty Prus Królewskich" J. Dachnowskiego, „Obrazy ludowe" i „O rzeźbach i rzeźbiarzach" A. Jackowskiego.

Wszystkie nabytki zinwentaryzowano i opracowano w katalogach.

VI. DZIAŁALNOŚĆ WYDAWNICZA

1995
- Polska zabawka ludowa (informator)
- Twórczość Helmuta Bredtmeyera i Wolfganga Stulpe (informator)
- Przyroda i architektura Borów w malarstwie, fotografii i poezji Jana Sabiniarza (katalog)
- Funka '95 - wystawa poplenerowa (informator)
- Polskie wigilie - Jan Sabiniarz (tomik poezji)
- Pokonkursowa wystawa sztuki ludowej Kaszub (informator)

1996
- Józef Wróblewski - malarstwo (katalog)
- Kolekcja sreber z XVIII - XX w. (katalog)
- „Baszta" Nr 7
- Malarstwo Janusza Trzebiatowskiego (katalog)

1997
- Chojnice - miasto i ludzie na starej fotografii (album)
- Artyści z Emsdetten w Chojnicach (katalog)
- „Tempus fugit - mors venit" (katalog, plakat)
- „Funka '97" - wystawa poplenerowa (informator, plakat)
- I Ogólnopolski Konkurs dla Rzeźbiarzy Ludowych na Szopkę Bożonarodzeniową (informator)
- Zenon Korytowski - malarstwo (katalog)
- Otylia Meyer - malarstwo (ulotka)
- Jarmark Kaszubski (plakat)

1998
- „Idź złoto do złota" (katalog, plakat)
- Kazimierz Jasnoch - 1886 - 1966 (katalog, plakat)
- Polskie stroje ludowe (informator, plakat)
- „Śmierć starej Europy" (plakat)
- Chojnice w świetle badań archeologicznych (program sesji, plakat)
- Erna Rosenstein - malarstwo i rysunek (plakat, tomik poezji „Płynie rzeka")
- Filigrany Franciszka Pabicha na tle rozwoju rękodzieła papierniczego (plakat)
- „Jan Paweł II - papieski jubileusz" (plakat)
- Ogólnopolski Plener Rzeźbiarski - „Sominy '98" (katalog)

VII. Z ŻAŁOBNEJ KARTY

Janina Cherek

KRYSTYNA WRÓBLEWSKA, (1938 - 1998)

Są miejsca, które kojarzą się z określonymi ludźmi. Bywalcy chojnickiego muzeum przez 21 lat widywali w Bramie Człuchowskiej Krystynę Wróblewską - miłą, uśmiechniętą, pełną kultury osobistej. Sprzedawała bilety wstępu do muzeum, wydawnictwa muzealne i drobne pamiątki. Przyjmowała od twórców prace na organizowane przez muzeum konkursy sztuki ludowej. Sama także była znakomitą hafciarką. Naukę haftu rozpoczęła jeszcze w szkole podstawowej. Na początku lat 70-tych ukończyła kurs haftu kaszubskiego prowadzony przez Bronisławę Bajgot. Haftowała na płótnie lnianym i aksamicie. Przyozdabiała haftem białym i kolorowym bieliznę stołową i elementy stroju kobiecego. Wykonywała również tradycyjne czepce haftowane złotymi nićmi. Haft, jak napisała w ankiecie twórcy ludowego, dawał jej zadowolenie i był oderwaniem od rzeczywistości. W hafcie kaszubskim preferowała motywy szkoły żukowskiej. Od 1977 roku brała udział w wystawach i konkursach sztuki ludowej. Prace jej prezentowane były m.in. w „Starej Kordegardzie" w Warszawie (1985 r.) i we Francji w Bayeux (1988 r.). Hafty Krystyny Wróblewskiej

wysoko oceniały komisje konkursowe. W konkursie sztuki ludowej organizowanym przez chojnickie muzeum Pani Krystyna przez 3 kolejne lata: 1985, 1986 i 1987 zdobywała nagrody specjalne.

Krystyna Wróblewska pracowała w chojnickim muzeum od 1 czerwca 1977 r. 28 lutego 1998 r. ukończyła 60 lat i skorzystała z prawa przejścia na emeryturę. Pragnęła swój wolny czas poświęcić najbliższym..

Niestety, życiowe plany Pani Krystyny pokrzyżowała choroba, która okazała się nieuleczalną. Krystyna Wróblewska odeszła na zawsze 17 listopada 1998 r. Pożegnaliśmy Ją na cmentarzu parafialnym w Chojnicach w jesienny mroźny dzień.

Pozostała jednak w naszej pamięci i pozostały w zbiorach muzealnych Jej, po mistrzowsku wykonane, hafty.

fot. 1. Fragment osłony na ambonę, Żarnowiec XVII w.

fot. 2. Makata, Teodora Gulgowska,1911r.

fot. 3. Obrus - Irena Muchowska, serweta - Elżbieta Chrapkowska.

fot. 4. Obrus, Aleksandra Lubińska.

fot. 5. Makata, Maria Kopeć.

fot. 6. Czepce kaszubskie: Melania Teszka, Anna Główczewska, Aleksandra Lubińska, Irena Mładanowicz, Klara Szwedowska.

fot. 7. Medal „Konstytucja 3 Maja 1791", rewers, brąz, 1991r.

fot. 8. Koperta pamiątkowa „300 rocznica Odsieczy Wiedeńskiej", 1983r.

fot. 9. Wystawa stała „Z pradziejów Ziemii Chojnickiej".

fot. 10. Wystawa „Polskie Stroje Ludowe".

fot. 11. Dr Krzysztof Walenta na wystawie „Chojnice w świetle badań archeologicz nych”.

fot. 12. Janusz Jutrzenka Trzebiatowski na wernisażu jubileuszowej wystawy.

fot. 13. Erna Rosenstein w chojnickiej galerii.

fot. 14. Rekwizyty obrzędowe na Kaszubach - fragment wystawy.

fot. 15. Leon S. Kawecki w towarzystwie Witolda Pryby na wernisażu wystawy.

fot. 16. Otwarcie wystawy malarstwa Kazimierza Jasnocha - dyrektor Muzeum dr Janina Cherek z siostrzenicą artysty Danutą Zabłocką.

fot. 17. Jarmark Kaszubski, 1997r.

Spis treści

ISBN 83-913246-0-5

Opracowanie redakcyjne: B. Zagórska, L. Białkowska
Projekt okładki: K. Lemańczyk
Zdjęcia: A. Bramański, A. Piechowski
Druk: Drukarnia „STANDRUK" Chojnice; tel.: (052) 397 43 32

MUZEUM
CHOJNICE